

Pojęcia kluczowe: zachówek, przedawnienie, podział majątku wspólnego małżonków, ustrój wspólności majątkowej małżeńskiej, klauzula waloryzacyjna, umowa kredytu, niedozwolone postanowienie umowne, spółka zależna, poręczenie na wekslu, spółka dominująca

Najnowsze orzecznictwo

*Adriana Tomczyk, Maria Wysocka-Orlik, Piotr Zielonka
redakcja naukowa Jerzy Pisuliński*

PRZEGLĄD ORZECZNICTWA SĄDU NAJWYŻSZEGO W SPRAWACH CYWILNYCH

Niniejszy przegląd orzecznictwa obejmuje w pierwszej części krótkie omówienie trzech najnowszych orzeczeń Sądu Najwyższego dotyczących ustalenia granic odpowiedzialności uprawnionego do zachowku za zobowiązanie z tytułu zapisu, początku biegu terminu przedawnienia roszczenia o spełnienie świadczenia, które zostało rozłożone na raty, oraz przedawnienia roszczenia o wykup przysługującego właścicielowi gruntu przeciwko osobie, która wzniosła budynek lub inne urządzenie na gruncie. W drugiej części zamieszczone zostały komentarze do trzech orzeczeń Sądu Najwyższego. Pierwszy z nich dotyczy kwestii dopuszczalności dochodzenia w postępowaniu o podział majątku wspólnego małżonków roszczenia o wynagrodzenie za korzystanie ze składników tego majątku przez jednego z małżonków ponad przysługujący mu udział. Drugie komentowane orzeczenie rozstrzyga kwestię rozliczeń stron umowy kredytu zawierającej niedozwolone postanowienia umowne, gdy po ich usunięciu umowa kredytu nie może zostać utrzymana w mocy. Trzeci komentarz odnosi się do kwestii zgody zgromadzenia wspólników spółki dominującej na udzielenie przez spółkę zależną poręczenia wekslowego na rzecz członka zarządu spółki dominującej.

1. BIEŻĄCE ORZECZNICTWO SĄDU NAJWYŻSZEGO

1.1. Podstawa obliczenia należnego uprawnionemu zachowku

Uchwała Sądu Najwyższego z 8.09.2021 r. (III CZP 7/21)¹

Podstawą do obliczenia należnego uprawnionemu zachowku (art. 998 § 1 k.c.²) jest udział spadkowy, o którym mowa w art. 931 § 1 k.c., z uwzględnieniem zakresu podmiotowego wskazanego w art. 992 k.c. Uprawniony do zachowku powołany do dziedziczenia ponosi odpowiedzialność za zapisy zwykłe i polecenia tylko do wysokości nadwyżki przekraczającej wartość tego udziału spadkowego.

W czasie przygotowywania niniejszego przeglądu orzecznictwa nie zostało jeszcze opublikowane uzasadnienie uchwały.

Komentowana uchwała zapadła na skutek pytania prawnego³ zadanego przez Sąd Apelacyjny w Warszawie, „czy przy określaniu odpowiedzialności spadkobiercy na podstawie art. 998 § 1 k.c., należy mieć na względzie nadwyżkę przekraczającą wartość udziału spadkowego, który stanowi podstawę do obliczenia należnego uprawnionemu zachowku, tj. część spadku obliczoną na podstawie art. 931 § 1 k.c., czy nadwyżkę przekraczającą wartość zachowku spadkobiercy obciążonego zapisem, tj. część spadku obliczoną na podstawie ułamka uzyskanego na podstawie art. 991 § 1 k.c. (w obu przypadkach z uwzględnieniem art. 992 k.c.)?”.

Zdaniem sądu apelacyjnego przy posłużeniu się wykładnią językową art. 998 § 1 k.c. istotne jest porównanie jego treści z treścią art. 999 k.c. Ostatni ze wskazanych przepisów ogranicza odpowiedzialność za zapłatę zachowku do wysokości nadwyżki przekraczającej zachówek obowiązany. Sąd apelacyjny uznał, że gdyby wolą racjonalnego ustawodawcy było ograniczenie odpowiedzialności za zapisy do wysokości nadwyżki przekraczającej wysokość zachowku, to art. 998 § 1 k.c. zawierałby treść analogiczną do tej zawartej w art. 999 k.c. Podkreślił ponadto, że zachówek jest instytucją uprzywilejowaną, chroniącą interesy najbliższej rodziny spadkodawcy niepowołanej do dziedziczenia, a także spełniającą funkcję ochronną z punktu widzenia socjalnego, motywowaną sprawiedliwością społeczną. Z kolei zapis stanowi przysporzenie pod tytułem darmym, korzystające w prawie cywilnym ze słabszej ochrony. Niemniej jednak sąd apelacyjny zauważył, że zasadniczą wadą takiej wykładni jest wyłączenie

¹ Uchwała SN z 8.09.2021 r. (III CZP 7/21), https://www.sn.pl/sprawy/SitePages/Zagadnienia_prawne.aspx?ItemSID=1490-301f4741-66aa-4980-b9fa-873e90506a11&ListName=Zagadnienia_prawne (dostęp: 20.01.2022 r.).

² Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.), dalej k.c.

³ Treść pytania prawnego wraz ze stanowiskiem Sądu Apelacyjnego zostały opublikowane w „Biuletynie SN – Izba Cywilna” 2021/3, s. 16.

czenie odpowiedzialność za zapisy w pierwszej grupie spadkodawców, z pogwałceniem woli spadkodawcy. Nawiązując do uchwały Sądu Najwyższego z 31.01.2001 r.⁴, uznał, że przy określaniu granic odpowiedzialności spadkobiercy na podstawie art. 998 § 1 k.c. chodzi o nadwyżkę przekraczającą wartość zachowku spadkobiercy obciążonego zapisem, a więc część spadku obliczoną na podstawie ułamka uzyskanego na podstawie art. 991 § 1 k.c., a nie część spadku obliczoną na podstawie art. 931 k.c.

Sąd Najwyższy w komentowanej uchwale rozstrzygnął kwestię sposobu rozumienia, na gruncie art. 998 k.c., pojęcia nadwyżki przekraczającej wartość udziału spadkowego, który stanowi podstawę do obliczenia należnego uprawnionemu zachowku. Nadwyżka ta limituje odpowiedzialność za zapisy zwykłe i polecenia, jaką ponosi uprawniony do zachowku, który jest jednocześnie powołany do dziedziczenia. W doktrynie prawa cywilnego, jak również w orzecznictwie sądowym reprezentowanych jest wiele poglądów odnoszących się do sposobu rozumienia omawianego pojęcia⁵.

Według pierwszego poglądu, który został przyjęty przez Sąd Najwyższy w komentowanej uchwale, w art. 998 § 1 k.c. chodzi o część spadku obliczoną na podstawie art. 931 i n. k.c., z uwzględnieniem modyfikacji wynikającej z art. 992 k.c.⁶ Należy przypomnieć, że przepisy art. 931 i n. k.c. określają porządek dziedziczenia ustawowego, art. 992 k.c. zawiera zaś zasady ustalania wysokości udziału spadkowego stanowiącego podstawę do obliczenia zachowku, modyfikując jednocześnie art. 991 § 1 k.c. Przepis art. 992 k.c. stanowi, że „przy ustalaniu udziału spadkowego stanowiącego podstawę do obliczania zachowku uwzględnia się także spadkobierców niegodnych oraz spadkobierców, którzy spadek odrzucili, natomiast nie uwzględnia się spadkobierców, którzy zrzekli się dziedziczenia albo zostali wydziedziczeni”. Drugi pogląd zakłada, że do obliczenia nadwyżki z art. 998 § 1 k.c. należy czystą wartość spadku (bez doliczania do niej darowizn i zapisów windykacyjnych) przemnożyć przez ułamek wynikający z art. 991 § 1 w zw. z art. 992 k.c.⁷ Trzeci pogląd interpretuje sporny zwrot jako „iloraz trzech wartości: wysokości ułamkowej hipotetycznego udziału

⁴ Uchwała SN z 31.01.2001 r. (III CZP 50/00), OSNC 2001/7–8, poz. 99.

⁵ Zob. szerzej w zakresie szczegółowego opisu prezentowanych w tym zakresie stanowisk K.P. Sokółowski, *Odpowiedzialność uprawnionego do zachowku za legaty damnacyjne i polecenia według art. 998 § 1 k.c.*, „Rejent” 2015/7, s. 98–111.

⁶ Taki pogląd reprezentuje E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga 4. Spadki*, Warszawa 2011, s. 216; E. Skowrońska-Bocian, *Odpowiedzialność za długi spadkowe. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 33; E. Skowrońska-Bocian, W. Borysiak (w:) *System prawa prywatnego*, t. 10, *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2015, s. 738; J. Kosik (w:) *System prawa cywilnego*, t. 4, *Prawo spadkowe*, red. J.S. Piąkowski, Warszawa 1986, s. 558; H. Witczak, *Odpowiedzialność za zachowek*, „Studia Prawnicze KUL” 2007/2–3, s. 120.

⁷ Przedstawicielem tego poglądu jest E. Drozd (w:) *System prawa cywilnego*, t. 4, *Prawo spadkowe*, red. J.S. Piąkowski, Warszawa 1986, s. 388 i n.; A. Szpunar, *Uwagi o prawie do zachowku*, „Rejent” 2002/6, s. 23; P. Księżak (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2021, Legalis/el., komentarz do art. 998 k.c., pkt 1.

łu spadkowego, ułamka 1/2 albo 2/3 i substratu zachowku”⁸. Zgodnie z czwartym poglądem w analizowanym przepisie chodzi o nadwyżkę ponad własny zachówek uprawnionego do zachowku⁹.

Wypada więc uznać, że podjęte przez Sąd Najwyższy rozstrzygnięcie doprowadzi do ujednolicenia praktyki orzeczniczej w zakresie stosowania przepisu art. 998 k.c.

A.T.

1.2. Rozpoczęcie biegu terminu przedawnienia roszczeń o zapłatę poszczególnych wymagalnych rat świadczenia

Uchwała Sądu Najwyższego z 27.07.2021 r. (III CZP 17/21)¹⁰

Rozłożenie świadczenia jednorazowego na raty skutkuje różnymi terminami rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia roszczeń o zapłatę poszczególnych wymagalnych rat (art. 120 § 1 zd. 1 k.c.).

W czasie przygotowywania niniejszego przeglądu orzecznictwa nie zostało jeszcze opublikowane uzasadnienie uchwały.

Komentowana uchwała zapadła na skutek następującego pytania prawnego¹¹ zadanego przez Sąd Apelacyjny w Gdańsku: „czy rozłożenie świadczenia jednorazowego na raty skutkuje wyznaczeniem różnych terminów wymagalności jego poszczególnych rat, a tym samym różnym momentem rozpoczęcia biegu terminu przedawnienia roszczenia o zapłatę poszczególnych części świadczenia jednorazowego?”. Sąd apelacyjny zauważył, że zakładając na gruncie art. 120 § 1 k.c., iż świadczenie rozłożone na raty z tytułu spłaty należności z umowy kredytu bądź pożyczki pozostaje cały czas świadczeniem jednorazowym, przedstawiony problem może być rozstrzygnięty w oparciu o dwa różne poglądy. Zgodnie z pierwszym z nich w celu ustalenia wymagalności roszczenia o świadczenie jednorazowe podzielone na raty wystarczające jest nadejście ustalonych w umowie terminów płatności poszczególnych rat. Nadejście tych terminów skutkuje odmiennym początkiem biegu terminu przedawnienia roszczenia o zapłatę każdej raty. Odmienny pogląd zakłada zaś, że ustalenie wymagalności

⁸ Tak T. Sokołowski (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 627–1088*, red. M. Gutowski, Warszawa 2019, t. 3, Legalis/el., komentarz do art. 998 k.c., nb 2.

⁹ J. S. Piątkowski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2002, s. 277; L. Stecki (w:) *Kodeks cywilny z komentarzem*, red. J. Winiarz, Warszawa 1989, t. 2, s. 874; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 16.05.2014 r. (I ACa 113/14), OSP 2017/2, poz. 13.

¹⁰ Uchwała SN z 27.07.2021 r. (III CZP 17/21), http://www.sn.pl/sprawy/SitePages/Zagadnienia_prawne.aspx?ItemSID=1504-301f4741-66aa-4980-b9fa-873e90506a11&ListName=Zagadnienia_prawne&Rok=2021 (dostęp: 20.01.2022 r.).

¹¹ Treść pytania prawnego wraz ze stanowiskiem Sądu Apelacyjnego zostały opublikowane w „Biuletynie SN – Izba Cywilna” 2021/4, s. 7–9.

świadczenia jednorazowego podzielonego na raty wymaga nadejścia terminu wymagalności całego świadczenia, przy czym może to być data oznaczona jako koniec terminu wypowiedzenia umowy w związku z nieterminowym regulowaniem poszczególnych rat przez dłużnika. Według sądu apelacyjnego za trafnością pierwszego poglądu przemawia uzasadniona chęć powiązania terminu wymagalności świadczenia z realnie ustalonym terminem jego płatności. Z kolei zaś za trafnością drugiego poglądu przemawia to, że świadczenie to ma charakter jednorazowy, a do jego spełnienia dochodzi dopiero ze spłatą ostatniej raty i tego charakteru świadczenia nie zmienia samo rozłożenie go na raty. Analiza sądu apelacyjnego obejmowała nie tylko weryfikację obecnych w judykaturze stanowisk skutkujących możliwością przyjęcia różnych terminów płatności świadczenia jednorodnjajowego rozłożonego na raty, lecz także argumentację celowościową i systemową. Zwrócono nadto uwagę na szerokie implikacje praktyczne związane z przyjęciem któregośkolwiek z poglądów.

Sąd Najwyższy w komentowanej uchwale rozstrzygnął sporną, na gruncie art. 120 § 1 zd. 1 k.c., kwestię ustalenia terminu wymagalności przedawnienia roszczeń o zapłatę w przypadku, gdy świadczenie jednorazowe zostało rozłożone na raty. W takim przypadku bowiem rozłożenie na raty świadczenia jednorodnjajowego skutkuje odrębnym ustaleniem terminu wymagalności poszczególnych rat. Stanowisko wyrażone przez Sąd Najwyższy w komentowanej uchwale było przedmiotem analiz zarówno judykatury, jak i doktryny prawa cywilnego.

W orzecznictwie już wcześniej prezentowany był pogląd, że rozłożenie świadczenia jednorazowego na raty nie powoduje, iż staje się ono świadczeniem okresowym¹². Cechą charakterystyczną świadczeń okresowych jest to, że czynnik czasu wpływa na rozmiar poszczególnych świadczeń okresowych, jak również na łączny rozmiar świadczeń w ramach stosunku zobowiązaniowego¹³. Cecha ta nie występuje w przypadku świadczenia jednorazowego podzielonego na raty. Spełnianie przez dłużnika zobowiązania w sposób ratalny ma na celu realizację nie kilku, lecz jednego świadczenia, możliwość realizacji zobowiązania w ten sposób wynika zaś co do zasady z treści stosunku umownego łączącego strony¹⁴. W przypadku spełnienia jednorazowego świadczenia w sposób ratalny (np. zapłata ceny przy sprzedaży ratalnej) termin przedawnienia roszczeń liczony jest jednak indywidualnie w przypadku każdej raty, a wierzyciel może domagać się zapłaty raty wraz z nadejściem terminu jej płatności (art. 455 k.c., art. 120

¹² Wyrok SN z 2.10.1998 r. (III CKN 578/98), Legalis nr 343206; wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 23.01.2020 r. (I ACa 836/19), OSAB 2020/1, s. 57.

¹³ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2020, s. 50–51; T. Dybowski, A. Pyrzyńska (w:) *System prawa prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. K. Osajda, Warszawa 2020, s. 243.

¹⁴ Możliwość rozłożenia przez sąd świadczenia zasądzzonego na raty przewiduje art. 320 k.c. Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 6.12.2017 r. (I ACa 653/17), Legalis nr 1714294; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 15.03.2017 r. (I ACa 1441/16), Legalis nr 1611844.

§ 1 zd. 1 k.c.)¹⁵. Dłużnik może jednak spełnić świadczenie w całości, jeśli nie przeczy temu treść zobowiązania albo jeżeli wierzyciel się temu nie sprzeciwi. Uznanie, że termin wymagalności całego zobowiązania przypada dopiero na moment wypowiedzenia umowy, przeczyłoby sensowi realizacji zobowiązania w częściach. Wierzyciel jednak, w sytuacji zwłoki dłużnika w spłacie rat, może, dokonując wypowiedzenia umowy, postawić wszystkie pozostałe raty, których termin zapłaty nie nastąpił, w stan wymagalności¹⁶.

Rozstrzygnięcie zaprezentowane przez Sąd Najwyższy pozwoli na jednoznaczne określenie chwili wymagalności rat w wykonaniu świadczenia jednorazowego oraz ustalenie skutku wypowiedzenia umowy w kontekście uprawnień wierzyciela w zakresie domagania się zapłaty poszczególnych rat.

P.Z.

1.3. Przedawnienie roszczenia o wykup działki w przypadku zabudowy cudzego gruntu

Uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 17.8.2021 r. (III CZP 79/19)¹⁷

Roszczenie właściciela gruntu określone w art. 231 § 2 k.c. nie ulega przedawnieniu.

Komentowana uchwała Sądu Najwyższego została podjęta na skutek wniosku Prokuratora Generalnego, który zwrócił się do Sądu Najwyższego z pytaniem „czy żądanie właściciela gruntu, na którym wzniesiono budynek lub inne urządzenie o wartości przenoszącej znacznie wartość zajętej na ten cel działki, nabycia przez tego, kto wznosił budynek lub inne urządzenie własności działki za odpowiednim wynagrodzeniem, o którym mowa w przepisie art. 231 § 2 k.c. ulega przedawnieniu zgodnie z przepisem art. 117 § 1 k.c. i art. 118 k.c.?”¹⁸.

¹⁵ K. Górny (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 353–626*, red. M. Gutowski, Warszawa 2021, t. 2, Legalis/el., komentarz do art. 583 k.c., nb 11; K. Haładyj, M. Tulibacka (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2021, Legalis/el., komentarz do art. 583 k.c., pkt 3; J. Jezioro (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, Legalis/el., komentarz do art. 583 k.c., nb 7; M. Safjan (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 450–1088*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2021, t. 2, Legalis/el., komentarz do art. 583 k.c., nb 3.

¹⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 25.06.2014 r. (I ACa 551/14), Legalis nr 1162401; wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 17.01.2018 r. (I ACa 705/17), Legalis nr 1719872; wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 16.06.2020 r. (I AGa 111/19), Legalis nr 2530420.

¹⁷ Uchwała składu 7 sędziów SN z 17.08.2021 r. (III CZP 79/19), https://www.sn.pl/sprawy/SitePages/Zagadnienia_prawne.aspx?ItemSID=1308-301f4741-66aa-4980-b9fa-873e90506a11&ListName=Zagadnienia_prawne&Rok=2019 (dostęp: 20.01.2022 r.).

¹⁸ Treść pytania prawnego wraz ze stanowiskiem Prokuratora Generalnego zostały opublikowane w „Biuletynie SN – Izba Cywilna” 2019/11, s. 12.

W ocenie Prokuratora Generalnego rozstrzygnięcie powyższego problemu przez powiększony skład Sądu Najwyższego było niezbędne z powodu rozbieżności występujących w orzecznictwie. Uzasadnienie omawianej uchwały nie zostało jeszcze opublikowane.

Artykuł 231 § 1 i 2 k.c. reguluje zróżnicowane podmiotowo roszczenia o przeniesienie za wynagrodzeniem własności gruntu, na którym podmiot inny niż właściciel wznosił budynek lub inne urządzenie, którego wartość przewyższa znacznie wartość zajętej działki. W § 1 uregulowano roszczenie samoistnego posiadacza gruntu w dobrej wierze przeciwko właścicielowi gruntu, w § 2 zaś roszczenie właściciela gruntu przeciwko temu, kto wznosił budynek lub inne urządzenie. Przedstawione Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne dotyczyło jedynie przedawnienia roszczenia właściciela zajętego gruntu (§ 2), ponieważ, zgodnie z utrwalonym stanowiskiem judykatury, roszczenie samoistnego posiadacza gruntu w dobrej wierze (§ 1) nie ulega przedawnieniu¹⁹.

Sąd Najwyższy początkowo opowiadał się za poglądem, że roszczenie właściciela gruntu z art. 231 § 2 k.c. przedawnia się na zasadach ogólnych (art. 117 w zw. z art. 118 k.c.)²⁰. Za takim stanowiskiem przemawiały przede wszystkim dwa argumenty. Po pierwsze, zdaniem Sądu Najwyższego nie występuje w tym przypadku wyjątek pozwalający na odejście od zasady przedawnienia roszczeń majątkowych z art. 117 § 1 k.c. Wyłączenie z art. 223 k.c. dotyczy jedynie roszczenia windykacyjnego i negatoryjnego (art. 222 k.c.). Po drugie, właścicielowi gruntu przysługują liczne roszczenia służące ochronie prawa własności. Nie należy więc dodatkowo promować właściciela, który nie reaguje na fakt wzniesienia budynku lub innego urządzenia na swoim gruncie i nie korzysta z przysługujących mu uprawnień w celu usunięcia powstałych naruszeń²¹.

Pogląd przeciwny Sąd Najwyższy zaprezentował w uchwale z 16.05.2019 r.²², w której przyjął, że roszczenie właściciela gruntu, na którym wzniesiono budynek lub inne urządzenie o wartości przenoszącej znacznie wartość zajętej na ten cel działki, o nabyciu przez posiadacza własności działki za odpowiednim wynagrodzeniem (art. 231 § 2 k.c.) nie ulega przedawnieniu. Podstawą takiego rozstrzygnięcia było uznanie, że konstrukcja roszczeń z art. 231 § 1 i 2 k.c. jest zbliżona. W obu przypadkach między wznoszącym budynek lub inne urządzenie a właścicielem gruntu powstaje zobowiązanie mające charakter obligacji realnej. Poza tym oba roszczenia mają charakter majątkowy. Przemawia to za przyjęciem jednolitego stanowiska w kwestii przedawnienia. Odwołując się do reguł wykładni funkcjonalnej, systemowej i historycznej oraz dyrektyw interpretacyjnych, Sąd Naj-

¹⁹ Tak m.in. SN w uchwale z 18.03.1968 r. (III CZP 15/68), Legalis nr 13448; w wyroku z 15.01.2009 r. (I CSK 333/07), Legalis nr 138669; w wyroku z 9.05.2012 r. (V CSK 236/11), Legalis nr 496904; w wyroku z 21.06.2021 r. (I CSK 555/10), Legalis nr 391463.

²⁰ Wyrok SN z 13.12.2007 r. (I CSK 364/07), Legalis nr 104979; wyrok SN z 9.05.2012 r. (V CSK 236/11), Legalis nr 496904.

²¹ Wyrok SN z 13.12.2007 r. (I CSK 364/07), Legalis nr 104979; R. Morek, *Art. 231 Budynek na cudzym gruncie (w:) Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2021, Legalis/el.

²² Uchwała z 16.05.2019 r. (III CZP 109/18), Legalis nr 1917851.

wyższy przyjął, że możliwe jest wyłączenie przedawnienia roszczeń wynikające pośrednio z ich właściwości, mimo braku wyraźnej podstawy prawnej. Stwierdził również, że właściciel nie ma obowiązku podejmowania działań w reakcji na naruszenie przysługującego mu prawa własności. Jest to tylko jego uprawnienie. Samo roszczenie z art. 231 § 2 k.c. stanowi rodzaj roszczenia negatoryjnego i uzupełnia roszczenie z art. 222 § 2 k.c., które nie ulega przedawnieniu.

W komentowanej uchwale Sąd Najwyższy opowiedział się za stanowiskiem wyrażonym w uchwale z 16.05.2019 r. W ten sposób potwierdził ukształtowanie się w judykaturze nowego poglądu, zgodnie z którym instytucja przedawnienia nie znajduje zastosowania zarówno do roszczenia samoistnego posiadacza gruntu w dobrej wierze z art. 231 § 1 k.c., jak i roszczenia właściciela zajętego gruntu z art. 231 § 2 k.c. Omawiane rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego wzmocni pozycję właściciela zajętego gruntu, zrównując ją w kwestii przedawnienia roszczenia z pozycją samoistnego posiadacza gruntu w dobrej wierze, który wznosił na cudzym gruncie budynek lub inne urządzenie o wartości przenośzącej znacznie wartość zajętej na ten cel działki.

M.W.O.

2. KOMENTARZE DO WYBRANYCH ORZECZEŃ

2.1. Roszczenie małżonka o wynagrodzenie za korzystanie ze składników majątku wspólnego przez drugiego małżonka ponad przysługujący mu udział

Postanowienie Sądu Najwyższego z 5.03.2021 r. (IV CSKP 30/21)²³

Małżonek pozbawiony przez drugiego małżonka możliwości korzystania ze składników majątku wspólnego może w sprawie o jego podział po ustaniu wspólności majątkowej dochodzić roszczenia o wynagrodzenie za korzystanie z tych składników przez drugiego małżonka ponad przysługujący mu udział, jeżeli przejawiał wolę korzystania z nich w czasie trwania wspólności (art. 46 ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy²⁴ w związku z art. 1035 oraz art. 206, art. 224 § 1 i art. 225 k.c.). W szczególnych okolicznościach wynagrodzenie to może być obniżone na podstawie art. 5 k.c.

Stan faktyczny

Komentowane postanowienie Sądu Najwyższego zapadło na tle sprawy o podział majątku wspólnego małżonków po ustaniu wspólności majątkowej

²³ Postanowienie SN z 5.03.2021 r. (IV CSKP 30/21), <http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/orzeczzenia3/iv%20cskp%2030-21.pdf> (dostęp: 20.01.2022 r.).

²⁴ Ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2020 r. poz. 1359).

małżeńskiej na mocy wyroku rozwodowego, który uprawomocnił się w dniu 28.09.2012 r. W skład majątku wspólnego małżonków wchodziła między innymi nieruchomość gruntowa zabudowana domem mieszkalnym. W trakcie trwania małżeństwa, ze względu na pogorszenie się relacji między stronami, uczestnik postępowania wyprowadził się w 2008 r. z dotychczas zajmowanego wspólnie z żoną lokalu (stanowiącego jej majątek osobisty), zamieszkując we wspomnianym wspólnym domu. Od tego czasu uczestnik postępowania wyłącznie korzystał z tej nieruchomości, bez porozumienia z wnioskodawczynią i wbrew jej woli. We wniosku o podział majątku wspólnego wnioskodawczyni zgłosiła szereg żądań, w tym również o zasądzenie od uczestnika postępowania kwoty pieniężnej w wysokości 154.954,25 zł z tytułu wynagrodzenia za korzystanie przez niego z nieruchomości wspólnej ponad przysługujący mu udział w okresie od 28.09.2012 r. (data uprawomocnienia się wyroku rozwodowego) do 14.06.2017 r. (data wskazana w żądaniu). Wnioskodawczyni w toku postępowania złożyła wniosek o ustalenie sposobu korzystania ze spornej nieruchomości, który został jednak oddalony przez sąd.

Rostrzygnięcia sądów niższych instancji

Sąd rejonowy w postanowieniu kończącym postępowanie o podział majątku wspólnego, oprócz ustalenia składu majątku wspólnego, rozstrzygnął o nakładach z majątku wspólnego na majątki osobiste stron, a także podziale majątku wspólnego, zasądził od uczestnika postępowania na rzecz wnioskodawczyni kwotę pieniężną, obejmującą również wynagrodzenie za korzystanie przez uczestnika postępowania w okresie od 28.09.2012 r. do 14.06.2017 r. z nieruchomości wspólnej ponad przysługujący mu udział. Sąd ten ustalił, że między stronami nie było porozumienia co do podziału korzystania z nieruchomości, które uprawniałoby uczestnika postępowania do wykorzystywania jej w całości na własne potrzeby. Zdaniem sądu pierwszej instancji uczestnik postępowania – jako współwłaściciel – korzystający wyłącznie z nieruchomości w sposób godzący w uprawnienia wnioskodawczyni do korzystania z rzeczy wspólnej, odnosząc wyłączne korzyści z tego tytułu, jest zobowiązany do zapłaty współwłaścicielowi pozbawionemu korzystania z tej nieruchomości stosownego wynagrodzenia.

Od postanowienia sądu rejonowego apelacje wywiodły obie strony, na skutek czego sąd drugiej instancji wydał orzeczenie reformatoryjne, przy czym podzielił stanowisko sądu pierwszej instancji – zarówno co do zasady, jak i wysokości – w zakresie rozstrzygnięcia o roszczeniu wnioskodawczyni o zapłatę wynagrodzenia za korzystanie przez uczestnika postępowania ze wspólnej nieruchomości ponad przysługujący mu udział. Sąd ten wyjaśnił, że na istnienie tego roszczenia nie wpływa fakt oddalenia przez sąd pierwszej instancji wniosku wnioskodawczyni o ustalenie sposobu korzystania ze spornej nieruchomości. Jego nieuwzględnienie wynikało bowiem z braku możliwości jego

wykonania, z powodu złych relacji stron oraz braku technicznych możliwości podziału budynku do współkorzystania. Sąd odwoławczy nie uwzględnił ponadto zarzutu dotyczącego nadużycia przez wnioskodawczynię prawa. Uznał bowiem, że uczestnik postępowania powinien być liczyć się z konsekwencjami wynikającymi z art. 206 k.c. w zw. z art. 224 k.c. i art. 225 k.c.

Skargę kasacyjną od postanowienia sądu drugiej instancji złożył uczestnik postępowania, zarzucając naruszenie art. 206 k.c. w zw. z art. 224 § 2 k.c. i art. 225 k.c. oraz art. 46 k.r.o., art. 1035 k.r.o., art. 60 k.c. i art. 7 k.c. na skutek uznania, że uczestnik postępowania w okresie od września 2012 r. do czerwca 2017 r. korzystał z nieruchomości wspólnej bezprawnie, tak jak posiadacz samoistny w złej wierze, i jest zobowiązany do zapłaty wynagrodzenia na rzecz wnioskodawczyni. Uczestnik postępowania zarzucił ponadto naruszenie przez sąd odwoławczy art. 5 k.c. w zw. z art. 206 k.c. i art. 224 § 2 k.c., art. 224 k.c. oraz art. 46 k.r.o. przez nieprzyjęcie, że roszczenie wnioskodawczyni stanowi nadużycie prawa, a także art. 365 Kodeksu postępowania cywilnego²⁵ w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. i art. 382 k.p.c. przez nieuwzględnienie mocy wiążącej postanowienia oddalającego żądanie wnioskodawczyni o ustalenie sposobu korzystania z nieruchomości.

Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego

Sąd Najwyższy w komentowanym postanowieniu w pełni podzielił pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w uchwale składu 7 sędziów z 19.03.2013 r.²⁶, zgodnie z którą „Współwłaściciel może domagać się od pozostałych współwłaścicieli, korzystających z rzeczy wspólnej z naruszeniem art. 206 k.c. w sposób wyłączający jego współposiadanie, wynagrodzenia za korzystanie z tej rzeczy na podstawie art. 224 § 2 lub art. 225 k.c.”. Podkreślił, że art. 206 k.c. nakazuje jednakowe traktowanie wszystkich współwłaścicieli. W konsekwencji współwłaściciel, który posiada rzecz wspólną w szerszym zakresie, niż mogą to czynić inni współwłaściciele, uzyskuje korzyść, która podlega rozliczeniu między współwłaścicielami wedle udziałów. Wnioskodawczyni miała prawo do uzyskania korzyści zgodnie z posiadanym udziałem, zwłaszcza że między współwłaścicielami nie doszło do umownego uregulowania sposobu korzystania z nieruchomości wspólnej. W realiach rozpoznawanej sprawy wnioskodawczyni wyraźnie manifestowała swoją wolę korzystania z nieruchomości wspólnej, również w czasie poprzedzającym rozwiązanie małżeństwa stron przez rozwód. Oznacza to, że uczestnik postępowania miał świadomość roszczeń wnioskodawczyni w powyższym zakresie. Nie ma przy tym żadnego znaczenia fakt, że wnioskodawczyni zaspokajała swoje potrzeby mieszkaniowe w lokalu stanowiącym jej majątek osobisty. Na zasadność dochodzonego przez wnioskodaw-

²⁵ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.), dalej k.p.c.

²⁶ Uchwała składu siedmiu sędziów SN z 19.03.2013 r. (III CZP 88/12), OSNC 2013/9, poz. 103.

czynię roszczenia nie wpływa również fakt oddalenia jej wniosku o podział do korzystania ze wspólnej nieruchomości.

W konsekwencji Sąd Najwyższy uznał, że wnioskodawczyni została pozbawiona korzyści, które mogłaby uzyskać zgodnie z przysługującym jej udziałem, gdyby nieruchomość została oddana w najem. Sąd ten podkreślił, że „W ramach stosunków majątkowych, po ustaniu wspólności, pomiędzy wzajemnymi uprawnieniami i obowiązkami byłych małżonków musi występować symetryczność i właściwa proporcja”.

W odniesieniu zaś do zarzutu nadużycia przez wnioskodawczynię prawa podmiotowego Sąd Najwyższy jednoznacznie uznał, że w stanie faktycznym sprawy nie zachodzą żadne wyjątkowe okoliczności, które uzasadniałyby oddalenie żądania bądź jego redukcję na podstawie art. 5 k.c., takie jak sytuacja majątkowa uczestnika postępowania, w tym możliwość zapłaty, czy też jego sytuacja osobista powstała na skutek założenia nowej rodziny.

Ocena rozstrzygnięcia Sądu Najwyższego

Ocenę rozstrzygnięcia Sądu Najwyższego wypada rozpocząć od uwag natury ogólnej, ale mających kluczowe znaczenie dla późniejszych rozważań. Należy zatem przypomnieć, że do stosunków między małżonkami po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej na skutek prawomocnego orzeczenia rozwodu stosuje się odpowiednio przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych. Kluczową rolę w tym zakresie pełnią przepisy art. 46 k.r.o. oraz art. 1035 k.c., które zawierają dość skomplikowany system odesłań, tworząc złożoną strukturę unormowań dotyczących podziału majątku wspólnego. Zgodnie z pierwszym z przywołanych przepisów od chwili ustania wspólności ustawowej do majątku, który był nią objęty, a także do podziału tego majątku, stosuje się odpowiednio przepisy o wspólności majątku spadkowego i o dziale spadku. Natomiast drugi przepis stanowi, że do wspólności majątku spadkowego oraz do dziale spadku stosuje się odpowiednio przepisy o wspólności w częściach ułamkowych. Podobne, kaskadowe odesłania zawierają przepisy Kodeksu postępowania cywilnego w zakresie postępowania o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności. W myśl art. 567 § 3 k.p.c. do postępowania o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami stosuje się odpowiednio przepisy o dziale spadku. Do dziale spadku, na podstawie art. 688 k.p.c., stosuje się z kolei odpowiednio przepisy dotyczące współwłasności, w tym również przepis art. 618 § 1 k.p.c., który wskazuje, że w postępowaniu o zniesienie współwłasności sąd rozstrzyga także spory o prawo żądania zniesienia współwłasności i o prawo własności, jak również o wzajemnych roszczeniach współwłaścicieli z tytułu posiadania rzeczy.

Ocena zasadności stanowiska Sądu Najwyższego co do istnienia roszczenia jednego z małżonków o wynagrodzenie za korzystanie przez drugiego z nich ze składników majątku wspólnego, po ustaniu wspólności ustawowej, ponad

przysługujący mu udział uwarunkowana jest odpowiedziami na kilka pytań. Po pierwsze, jaka jest natura współwłasności w częściach ułamkowych. Po drugie, czy istota własności pozwala na przyjęcie współposiadania i korzystania przez współwłaściciela z rzeczy wspólnej w zakresie przysługującego mu udziału, a jeśli tak, to jakie są konsekwencje prawne korzystania z rzeczy wspólnej „ponad udział”. Po trzecie, czy w przypadku współposiadania i korzystania przez współwłaściciela z rzeczy wspólnej ponad przysługujący mu udział powstaje po stronie współwłaściciela, który nie posiadał rzeczy i nie korzystał z niej w odpowiednim, wynikającym z art. 206 k.c., zakresie, roszczenie o wynagrodzenie za używanie rzeczy, a jeśli tak, to jaka jest podstawa prawna tego roszczenia.

Konstrukcja współwłasności polega na podziale w formie udziałów prawa własności (nie zaś rzeczy), które obejmują całą wspólną rzecz²⁷. Współwłasność jest zatem podzielnym według udziałów, wspólnym prawem własności. W stosunku prawnym współwłasności, po stronie uprawnionej w ramach stosunku prawnego własności, występuje kilka podmiotów²⁸. Za słuszością teorii podziału prawa przemawia – z jednej strony – definicja legalna współwłasności zawarta w art. 195 k.c., według którego „Własność tej samej rzeczy może przysługiwać niepodzielnie kilku osobom (współwłasność)” – z drugiej zaś – dyrektywa *argumentum a rubrica*, odnosząca się do miejsca przepisów dotyczących współwłasności w systematyce Kodeksu cywilnego²⁹.

Przyjęcie tezy, że współwłasność jest wielopodmiotowym prawem własności, uzasadnia stosowanie do współwłasności odpowiednio przepisów dotyczących własności, pomimo braku wyraźnego przepisu zawierającego odesłanie w tym zakresie. Nie ma w tym przypadku konieczności sięgania do wniosku prawniczego z analogii.

Należy zauważyć, że współwłasność wykazuje specyficzne elementy konstrukcyjne, do których należą, obok wspomnianej już wielości podmiotów, jedność przedmiotu (wspólne prawo własności dotyczy konkretnej, pojedynczej rzeczy) oraz niepodzielność wspólnego prawa. Niepodzielność prawa oznacza, że żaden ze współwłaścicieli nie ma na swoją wyłączną własność fizycznie wydzielonej części. Każdy współwłaściciel ma zaś „idealną” część tej niepodzielnej rzeczy, określaną jako udział, a więc rachunkowy ułamek tej rzeczy, istniejący w wyobraźni ludzkiej³⁰.

Konsekwencją konstrukcji prawnej współwłasności jest istnienie „wiązek” uprawnień współwłaściciela, która z jednej strony zawiera uprawnienia, któ-

²⁷ Por. F. Zoll, *Prawo cywilne w zarysie. Prawo rzeczowe*, Kraków 1947, t. 2, z. 1, s. 98 i 150; J. Wasilkowski, *Zarys prawa rzeczowego*, Warszawa 1963, s. 118, zaś z nowszej literatury E. Gniewek (w:) *System prawa prywatnego*, t. 3, *Prawo rzeczowe*, red. E. Gniewek, Warszawa 2020, s. 428; K. Górka (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, komentarz do art. 195 k.c., nb 1; K. Szadkowski (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 1–352*, red. M. Gutowski, Warszawa 2021, t. 1, komentarz do art. 195 k.c., nb 8.

²⁸ A. Klein, *Elementy stosunku prawnego prawa rzeczowego*, Wrocław 1976, s. 103.

²⁹ Przepisy dotyczące współwłasności zawarte są w *Dziale IV* w ramach *Tytuł I. Własność*.

³⁰ Z.K. Nowakowski, *Prawo rzeczowe. Zarys wykładu*, Warszawa 1980, s. 121.

re nie występują w jednopodmiotowym prawie własności (np. do zniesienia współwłasności), z drugiej zaś strony nie zawiera pewnych uprawnień, które przysługują wyłącznemu właścicielowi (np. do samodzielnego rozporządzania rzeczą). Należy jednak zaznaczyć, że wyżej wskazane specyficzne elementy konstrukcyjne współwłasności nie podważają jej „własnościowej natury”.

Przechodząc do kolejnej kwestii dotyczącej zakresu korzystania przez współwłaściciela z rzeczy wspólnej, należy zauważyć, że nie jest ona ujmowana jednolicie w orzecznictwie sądowym oraz literaturze. Przepis art. 206 k.c. nie posługuje się pojęciem udziału. Zgodnie z treścią tego przepisu „Każdy ze współwłaścicieli jest uprawniony do współposiadania rzeczy wspólnej oraz do korzystania z niej w takim zakresie, jaki daje się pogodzić ze współposiadaniem i korzystaniem z rzeczy przez pozostałych współwłaścicieli”. Pojęcie udziału występuje zaś w art. 207 k.c.³¹, który zawiera regułę proporcjonalnego podziału przychodów z rzeczy, a także wydatków i ciężarów. W literaturze twierdzi się, że użycie pojęcia „udział” w treści art. 206 k.c. byłoby nieadekwatne, ponieważ nie odpowiadałoby naturze współwłasności, która zakłada posiadanie całej rzeczy przez każdego ze współwłaścicieli³².

Treść normatywna art. 206 k.c. wskazuje na modelowe, ustawowe ujęcie współwłasności, w którym współwłaściciele wspólnie korzystają z całej rzeczy. Z uwagi na dyspozytywny³³ charakter tego przepisu dopuszczalne jest wydzielenie części rzeczy do wyłącznego użytku (*quad usum*) na podstawie umowy bądź orzeczenia sądu (np. wydzielenie części budynku do wyłącznego korzystania przez każdego ze współwłaścicieli). W stanie faktycznym sprawy, będącym podstawą komentowanego orzeczenia, nie doszło do podziału rzeczy *quad usum*. Jednakże wnioskodawczyni wystąpiła z roszczeniem o dopuszczenie jej do współposiadania przeciwko uczestnikowi postępowania, który jako drugi współwłaściciel, uniemożliwiając jej korzystanie z rzeczy wspólnej, naruszył jej sferę dozwolonego zachowania się. Możliwość domagania się o dopuszczenie do współposiadania uzależnione jest od tego, czy każdy ze współwłaścicieli może korzystać z całej rzeczy wspólnej, niezależnie od takiego korzystania przez pozostałych współwłaścicieli³⁴. W stanie faktycznym sprawy wymóg ten

³¹ Zgodnie z art. 207 k.c. „pożytki i inne przychody z rzeczy wspólnej przypadają współwłaścicielom w stosunku do wielkości udziałów; w takim samym stosunku współwłaściciele ponoszą wydatki i ciężary związane z rzeczą wspólną”.

³² Por. M. Podrecka, *Roszczenia współwłaścicieli o dopuszczenie do współposiadania i wynagrodzenie za nieuprawnione korzystanie z rzeczy wspólnej*, „Rejent” 2011/12, s. 55; B. Jelonek-Jarco, *Glosa do uchwały SN z 10.05.2006 r. (III CZP 9/06)*, „Przegląd Sądowy” 2007/7–8, s. 165; M.J. Naworski, *Glosa do uchwały SN z 10.05.2006 r. (III CZP 9/06)*, „Monitor Prawniczy” 2007/16, s. 909.

³³ Por. uchwała SN z 29.11.2007 r. (III CZP 94/07), OSNC – Zb. dodatkowy 2008/D, poz. 96.

³⁴ Por. uchwała pełnego składu Izby Cywilnej SN z 28.09.1963 r. (III CO 33/62), zawierająca wytyczne SN w sprawie stosowania przepisów art. 78, 82 i 90 Prawa rzeczowego, OSNCP 1964/2, poz. 22. Uchwała ta jest aktualna również *de lege lata*, ponieważ treść normatywna przepisu art. 206 k.c. odpowiada treści art. 90 dekretu – Prawo rzeczowe, na gruncie którego zapadła powyższa uchwała.

nie był spełniony, co uzasadniało oddalenie wniosku przez sąd. Mianowicie budynek, w zakresie jego układu i konfiguracji funkcjonalnej pomieszczeń, był dostosowany do zamieszkiwania jednej rodziny. Dostosowanie budynku do odrębnego zamieszkania dwóch rodzin wiązało się z koniecznością wykonania kosztownych prac adaptacyjnych.

Z uwagi na powyższe w dalszym ciągu aktualne jest pytanie, czy w świetle art. 206 k.c. każdy ze współwłaścicieli jest uprawniony do posiadania całej rzeczy wspólnej w tym samym zakresie, niezależnie od posiadanego udziału. Czy można zatem mówić o posiadaniu i korzystaniu z rzeczy wspólnej „w granicach udziału” albo „ponad przysługujący udział”?

W orzecznictwie Sądu Najwyższego zarysowały się w tym zakresie dwa przeciwstawne poglądy. Zgodnie z pierwszym z nich korzystanie z rzeczy „ponad udział” nie wchodzi w rachubę, ponieważ art. 206 k.c. wyraźnie przesądza, że każdy ze współwłaścicieli może korzystać niepodzielnie z całej rzeczy³⁵. Podkreśla się przy tym, że granicą uprawnienia każdego współwłaściciela jest takie samo uprawnienie każdego z pozostałych współwłaścicieli³⁶. Natomiast według drugiego poglądu sformułowanie zawarte w art. 206 k.c. „w zakresie, jaki daje się pogodzić ze współposiadaniem i korzystaniem z rzeczy przez pozostałych współwłaścicieli” oznacza konieczność uwzględnienia wielkości udziałów przysługujących poszczególnym współwłaścicielom³⁷.

Wielopodmiotowość niepodzielnego prawa własności skutkuje istnieniem między współwłaścicielami stosunku prawnego, z którego wynika odrębne od prawa własności prawo podmiotowe każdego współwłaściciela. Przedmiotem tego prawa jest realizacja w pewnym zakresie dozwolonego zachowania się, stanowiącego przedmiot prawa podmiotowego własności, który przysługuje niepodzielnie wszystkim współwłaścicielom³⁸. W konsekwencji każdy ze współwłaścicieli jest zobowiązany do znoszenia dozwolonego zachowania się innych współwłaścicieli, co potwierdza treść normatywna art. 206 k.c.

Należy podkreślić, że współposiadanie w częściach ułamkowych oznacza faktyczne korzystanie z całej rzeczy w taki sposób, w jaki czynią to współwłaściciele. Uprawnienia poszczególnych współwłaścicieli nie mogą przekraczać

³⁵ Por. uchwała SN z 10.05.2006 r. (III CZP 9/06), OSNC 2007/3, poz. 37; uchwała SN z 13.03.2008 r. (III CZP 3/08), OSNC 2009/4, poz. 53; wyrok SN z 25.10.1973 r. (III CRN 247/73), OSNCP 1974/9, poz. 151; wyrok SN z 27.04.2001 r. (III CKN 21/99), Legalis nr 54837; postanowienie SN z 5.05.2010 r. (III CSK 195/06), Legalis nr 350657. Tak też w literaturze P. Księżak (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2021, Legalis/el., komentarz do art. 206 k.c., pkt 2.2; M. Podrecka, *Rozszczenia...*, s. 60; B. Jelonek-Jarco, *Glosa...*, s. 176; M.J. Naworski, *Glosa...*, s. 911.

³⁶ Por. uchwała SN z 29.11.2007 r. (III CZP 94/07), OSNC – Zb. dodatkowy 2008/D, poz. 96; uchwała SN z 13.03.2008 r. (III CZP 3/08), OSNC 2009/4, poz. 53.

³⁷ Por. postanowienie SN z 14.10.2011 r. (III CSK 288/10), Legalis nr 454838; postanowienie SN z 11.02.2009 r. (V CSK 311/08), Legalis nr 240839; postanowienie SN z 22.10.2010 r. (III CSK 331/09), Legalis nr 386450. Podobnie E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020, t. 1, komentarz do art. 206 k.c., nb 4.

³⁸ Por. A. Klein, *Elementy...*, s. 104 i 105.

zakresu udziału, który *de facto* współtworzą³⁹. Oznacza to, że współużywanie (współposiadanie) rzeczy wspólnej nie może polegać na tym, że każdy ze współwłaścicieli będzie używał rzeczy jak właściciel. Każdemu ze współwłaścicieli przysługuje „wiązka” uprawnień tożsamy pod względem rodzajowym dotyczących całej rzeczy. Jednak zakres tych uprawnień może być różny ze względu na odmienną wielkość udziałów⁴⁰. Stąd też należy zgodzić się z poglądem, że kryterium podziału używania rzeczy wspólnej, uwzględniającym wielkość udziałów, jest czas używania rzeczy⁴¹. Uznać zatem należy, że każdy ze współwłaścicieli powinien korzystać i współposiadać całą rzecz wspólną w zakresie odpowiadającym jego udziałowi („w granicach udziału”), ponieważ tylko w ten sposób można pogodzić współposiadanie i korzystanie z rzeczy przez wszystkich współwłaścicieli.

Konsekwentnie należy uznać, że zachowanie jednego ze współwłaścicieli, który korzysta z rzeczy wspólnej „ponad swój udział”, a zatem w zakresie, w jakim nie da się pogodzić ze współposiadaniem i korzystaniem z rzeczy przez pozostałych współwłaścicieli, jest bezprawne⁴². Rozważenia zatem wymaga, jaka jest podstawa prawna roszczenia o zapłatę kwoty pieniężnej z tytułu tego bezprawnego, bo naruszającego art. 206 k.c., zachowania.

Za przekonującą uznać należy propozycję Sądu Najwyższego zaprezentowaną w powołanej już uchwale składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 19.03.2013 r. (III CZP 88/12), zgodnie z którą współwłaściciel może domagać się od pozostałych współwłaścicieli, korzystających z rzeczy wspólnej z naruszeniem art. 206 k.c. w sposób wyłączający jego współposiadanie, wynagrodzenia za korzystanie z tej rzeczy na podstawie art. 224 § 2 lub art. 225 k.c. Pogląd ten został zaakceptowany przez Sąd Najwyższy w komentowanym postanowieniu.

Przypomnieć należy, że art. 206 k.c. nie może stanowić samodzielnej podstawy prawnej roszczenia, ponieważ nie wynika z jego treści żadne roszczenie, w tym zwłaszcza roszczenie o zapłatę wynagrodzenia z tytułu korzystania z rzeczy. Stąd też niezbędne jest zastosowanie przepisu art. 224 § 1 albo art. 225 k.c. Pomimo że przepisy te dotyczą ochrony prawa własności w stosunkach zewnętrznych, należy je stosować odpowiednio do ochrony współwłaścicieli w stosunkach wewnętrznych. Uzasadnia to, wspomniana wyżej, „własnościowa” natura współwłasności. Stąd też środki służące ochronie własności powinny być stosowane odpowiednio przez współwłaścicieli w celu ochrony przed

³⁹ M. Warciński, *Używanie rzeczy ponad udział we współwłasności*, „Przeгляд Sądowy” 2014/11–12, s. 78.

⁴⁰ Na zależność między zakresem jednorodnych uprawnień a wielkością udziału przysługującego poszczególnym współwłaścicielom słusznie zwracają uwagę przedstawiciele teorii prawa *sui generis* współwłaścicieli – por. Z.K. Nowakowski, *System...*, s. 401.

⁴¹ M. Warciński, *Używanie rzeczy...*, s. 79.

⁴² Uchwała składu 7 sędziów SN z 19.03.2013 r. (III CZP 88/12), OSNC 2013/9, poz. 103; postanowienia SN: z 26.04.2013 r. (II CSK 459/12), Legalis nr 741801; z 23.09.2016 r. (II CSK 799/15), Legalis nr 1511778.

bezpawnymi zachowaniami innych współwłaścicieli⁴³. Oznacza to, że zakres roszczenia o wynagrodzenie z tytułu korzystania z rzeczy uzależniony jest od dobrej lub złej wiary posiadacza. W konsekwencji za samoistnego posiadacza w dobrej wierze należy uznać współwłaściciela, który pozostaje w błędnym, usprawiedliwionym okolicznościami przeświadczeniu, że przysługuje mu prawo do rzeczy w zakresie szerszym, niż wynika z treści art. 206 k.c. W złej wierze jest natomiast współwłaściciel w zakresie, w jakim posiada on rzecz ponad przysługujący mu udział, jeśli wiedział on, że w tym zakresie prawo mu nie przysługuje lub też z łatwością mógł się o tym dowiedzieć⁴⁴. Oznacza to, że współwłaściciel, który korzysta z rzeczy wspólnej niezgodnie z granicami wyznaczonymi przez art. 206 k.c., jest posiadaczem bez tytułu prawnego⁴⁵. W stanie faktycznym sprawy uczestnika postępowania trafnie uznano za posiadacza w złej wierze, ponieważ wiedział on, że korzysta z rzeczy w zakresie uniemożliwiającym korzystanie z niej przez wnioskodawczynię, która wyraźnie manifestowała swoją wolę w tym zakresie.

Reasumując powyższe rozważania, należy stwierdzić, że podstawą prawną omawianego roszczenia jest art. 206 k.c. – stosowany w zależności od dobrej lub złej wiary zobowiązanego – odpowiednio w zw. z art. 224 § 1 k.c. albo art. 225 k.c. W przypadku złej wiary zobowiązanego zasadne jest wskazanie również przepisu art. 224 § 2 k.c., który nie został przez Sąd Najwyższy uwzględniony. Mianowicie wynikający z art. 225 k.c. zakres odpowiedzialności samoistnego posiadacza w złej wierze wyraźnie odnosi się do art. 224 § 2 k.c. Przepis ten stanowi, że „obowiązki samoistnego posiadacza w złej wierze względem właściciela są takie same jak obowiązki samoistnego posiadacza w dobrej wierze od chwili, w której ten dowiedział się o wytoczeniu przeciwko niemu powództwa o wydanie rzeczy”. Ze względu na fakt, że roszczenie o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy dotyczy składników, które były objęte małżeńską wspólnością ustawową, podstawą prawną roszczenia o zapłatę należy uzupełnić o przepis art. 46 k.r.o. w zw. z art. 1035 k.c. Stąd też podstawą prawną odpowiedzialności zobowiązanego współwłaściciela w dobrej wierze jest art. 45 k.r.o. w zw. z art. 1035 k.c. oraz art. 206 k.c. w zw. z art. 224 § 1 k.c., zaś zobowiązanego w złej wierze – art. 45 k.r.o. w zw. z art. 1035 k.c. oraz art. 206 k.c. w zw. z art. 225 k.c. i z art. 224 § 2 k.c.

Z aprobatą należy odnieść się również do tezy uchwały, wedle której w szczególnych okolicznościach wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy może być obniżone na podstawie art. 5 k.c. Przepis ten ma bowiem zastosowanie do wszelkich stosunków prawnych w sytuacji, gdy nie obowiązuje przepis szczególny odwołujący się wprost do zasad współżycia społecznego lub do innych okoliczności,

⁴³ Tak słusznie SN w postanowieniu z 24.11.2017 r. (I CSK 109/17), *Legalis* nr 1747344.

⁴⁴ Zob. szerzej w zakresie dobrej i złej wiary posiadacza E. Gniewek (w:) *System prawa prywatnego*, t. 3, *Prawo rzeczowe*, red. E. Gniewek, Warszawa 2020, s. 732–737.

⁴⁵ Tak też SN w postanowieniu z 14.10.2011 r. (III CSK 288/10), *Legalis* nr 454838.

regulując jednocześnie skutki ich naruszenia⁴⁶. Słusznie stwierdził Sąd Najwyższy w komentowanym postanowieniu, że przepis art. 5 k.c. należy stosować ostrożnie, jedynie w wyjątkowych wypadkach, gdyż przełamuje on zasadę, że wszystkie prawa podmiotowe korzystają z ochrony prawnej.

A.T.

2.2. Skutek uznania klauzuli waloryzacyjnej umowy kredytu frankowego za abuzywną (art. 385¹ § 1 k.c.)

Uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 7.05.2021 r. (III CZP 6/21)⁴⁷

1. Niedozwolone postanowienie umowne (art. 385¹ § 1 k.c.) jest od początku, z mocy samego prawa, dotknięte bezskutecznością na korzyść konsumenta, który może udzielić następczo świadomej i wolnej zgody na to postanowienie i w ten sposób przywrócić mu skuteczność z mocą wsteczną.

2. Jeżeli bez bezskutecznego postanowienia umowa kredytu nie może wiązać, konsumentowi i kredytodawcy przysługują odrębne roszczenia o zwrot świadczeń pieniężnych spełnionych w wykonaniu tej umowy (art. 410 § 1 k.c. w zw. z art. 405 k.c.). Kredytodawca może żądać zwrotu świadczenia od chwili, w której umowa kredytu stała się trwale bezskuteczna.

3. Nadaje uchwale moc zasady prawnej.

Stan faktyczny

Komentowana uchwała zapadła wskutek rozstrzygnięcia przez Sąd Najwyższy zagadnienia prawnego przedstawionego przez Rzecznika Finansowego we wniosku z 19.10.2020 r., w którym zwrócono uwagę na występujące w judykaturze rozbieżności dotyczące wykładni przepisów prawa. W zagadnieniu tym zostało wyrażone pytanie, czy w przypadku stwierdzenia nieważności umowy kredytu denominowanego lub indeksowanego w walucie obcej bądź uznania, że umowa kredytu po usunięciu z niej uznanych za niedozwolone postanowień przewidujących indeksację kredytu do waluty obcej nie może dalej obowiązywać, stronom przysługują roszczenia o zwrot świadczeń dokonanych na podstawie nieważnej umowy na podstawie przepisów o nienależnym świadczeniu (art. 410 § 2 k.c. w zw. z art. 405 k.c.). Wątpliwości dotyczyły zwłaszcza reżimu rozliczeń stron w świetle dwóch konkurencyjnych stanowisk odwołujących się do tzw. teorii salda oraz tzw. teorii dwóch kondykcji. Sygnalizowane przez

⁴⁶ Wyrok SN z 16.06.2016 r. (V CSK 625/15), OSNC 2017/4, poz. 45.

⁴⁷ Uchwała składu 7 sędziów SN z 7.05.2021 r. (III CZP 6/21), OSNC 2021/10, poz. 56.

Rzecznika Finansowego wątpliwości dotyczyły również sankcji wadliwości czynności prawnej oraz charakteru świadczenia jako nienależnego. Od rozstrzygnięcia tych kwestii zależy ustalenie chwili wymagalności roszczeń restytucyjnych, a w konsekwencji momentu rozpoczęcia biegu terminu ich przedawnienia, jak też możliwości dokonania wzajemnej kompensacji tych roszczeń. Rzecznik Finansowy zwrócił ponadto uwagę na wątpliwości występujące na tle procesowym, zwłaszcza dotyczące określenia, czy strona domagająca się ochrony prawnej przed organem sądowym ma obowiązek formułować żądanie unieważnienia klauzuli niedozwolonej, czy też sąd uwzględni nienależny charakter spełnionych świadczeń z urzędu. Zdaniem Rzecznika Finansowego powstałe z nieważnej umowy kredytu roszczenia restytucyjne stron mają charakter samodzielny, ich wzajemna kompensacja może być zaś dokonana jedynie w drodze zastosowania instytucji potrącenia (art. 498 § 1 k.c.). Dodatkowo zarówno nieważność, jak i bezskuteczność przewidziana w art. 385¹ § 1 zd. 1 k.c. występuje z mocy prawa, a wyrok sądu ma jedynie charakter deklaratoryjny, w związku z czym roszczenie restytucyjne odpowiada określonej w art. 410 § 2 k.c. kondycji *sine causa*.

Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego

Stanowisko wyrażone przez Sąd Najwyższy opiera się w głównej mierze na wiążącej państwa członkowskie wykładni prawa europejskiego dokonanej w trybie prejudycjalnym przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej⁴⁸. Trybunał ten wypracował pewne wytyczne dotyczące skutku stwierdzenia abuzywności postanowień umownych, a także losów samej umowy, w której takie postanowienie zostało zawarte, jeśli tylko umowa nie może dalej obowiązywać bez tego postanowienia⁴⁹.

Sąd Najwyższy stanął na stanowisku, że wyrażona w orzecznictwie Trybuna-

⁴⁸ O mocy wiążącej wykładni por. m.in. P. Dąbrowska-Kłosińska, *Skutki wyroków prejudycjalnych TS w postępowaniu przed sądami krajowymi w świetle orzecznictwa i Traktatu z Lizbony*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2010/12, s. 8–9; J. Helios, W. Jedlecka, *Wykładnia prawa Unii Europejskiej ze stanowiska teorii prawa*, Wrocław 2018, s. 48–49; D. Onyśk, *Wpływ wyroków prejudycjalnych Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich na samodzielność jurysdykcyjną sądu polskiego*, „Prokuratura i Prawo” 2010/6, s. 95–96. Por. także postanowienie składu 7 sędziów SN z 14.10.2015 r. (I KZP 10/15), OSNKW 2015/11, poz. 89.

⁴⁹ Zob. szerzej m.in. wyrok TSUE z 4.06.2009 r., C-243/08, Legalis nr 139353; wyrok TSUE z 21.02.2013 r., C-472/11, Legalis nr 607771; wyrok TSUE z 30.04.2014 r., C-26/13, Legalis nr 966197; wyrok TSUE z 21.12.2016 r., C-154/15, Legalis nr 2255309; wyrok TSUE z 31.05.2018 r., C-483/16, Legalis nr 1805815; wyrok TSUE z 20.09.2018 r., C-51/17, „Monitor Prawniczy” 2018/21, s. 1139; wyrok TSUE z 14.03.2019 r., C-118/17, „Monitor Prawniczy” 2019/9, s. 468; wyrok TSUE z 26.03.2019 r., C-70/17, Legalis nr 1889881; wyrok TSUE z 3.10.2019 r., C-260/18, Legalis nr 2230278; wyrok TSUE z 11.03.2020 r., C-511/17, „Monitor Prawniczy” – dodatek 2021/9, s. 8; wyrok TSUE z 20.01.2021 r., C-269/19, Legalis nr 2526665; wyrok TSUE z 27.01.2021 r., C-229/19, Legalis nr 2527029; wyrok TSUE z 29.04.2021 r., C-19/20, „Monitor Prawniczy” – dodatek 2021/9, s. 33.

tu Sprawiedliwości możliwość sanowania nieskutecznego postanowienia przez jednostronne i następcze wyrażenie zgody na związanie tym postanowieniem przez konsumenta łączy się z tzw. sankcją bezskuteczności zawieszanej. Jednocześnie Sąd Najwyższy odrzucił możliwość uznania niedozwolonego postanowienia za nieważne. Wskazał, że w przypadku nieważności bezwzględnej brak jest możliwości następczego złożenia sanującego oświadczenia woli, które pozwoliłoby na wywołanie skutków przez czynność prawną z mocą wsteczną. Ponadto w przypadku bezskuteczności zawieszanej oświadczenia woli stron w okresie tzw. zawieszenia, poprzedzającym złożenie sanującego oświadczenia woli, zachowują swą moc prawną, stanowiąc podstawę przyszłych stosunków prawnych, i wiążą strony do czasu złożenia tego oświadczenia. Dodatkowo, do czasu podjęcia przez konsumenta definitywnej decyzji, przedsiębiorca nie ma możliwości samodzielnego decydowania o skuteczności abuzywnego postanowienia. Konsument może także złożyć sanujące oświadczenie, zarówno przed, jak i poza sądem, przy założeniu, że został w sposób wyczerpujący poinformowany o negatywnych konsekwencjach prawnych nieważności klauzuli abuzywnej. Kluczowe znaczenie dla złożenia oświadczenia odgrywa element czasowy, gdyż zgoda konsumenta powinna zostać wyrażona w rozsądnym terminie. Odmowa związania niedozwolonym postanowieniem umownym bądź brak możliwości wprowadzenia do treści umowy tzw. regulacji zastępczej⁵⁰ powodują zaś definitywną nieważność tego postanowienia. Konsekwencją ustalenia nieważności postanowienia umownego jako niedozwolonego jest to, że jej los dzieli sama umowa, jeżeli bez tego postanowienia nie może ona dalej obowiązywać. Z kolei potwierdzenie klauzuli powoduje, że z mocą wsteczną staje się skuteczna cała umowa. Podobny skutek ma złożenie przez konsumenta oświadczenia, że zrezygnuje z udzielanej mu ochrony i pomimo negatywnych konsekwencji zgadza się na związanie postanowieniem uznanym za niedozwolone.

Dodatkowo Sąd Najwyższy, odwołując się do reżimu rozliczeń stron w zakresie świadczeń spełnionych w ramach umowy kredytu, która ostatecznie okazała się nieważna, stwierdził, że jeżeli umowa taka nie może dalej obowiązywać, to środki pieniężne zapłacone przez kredytobiorcę z tytułu spłaty kredytu, jak i świadczenie banku z tytułu udostępnienia kredytobiorcy kredytu, podlegają zwrotowi jako świadczenia nienależne w rozumieniu art. 410 § 2 k.c. Roszczenia restytucyjne stron pozostają względem siebie niezależne, a kredytodawca może żądać zwrotu świadczenia od chwili, w której umowa stała się trwale bezskuteczna.

⁵⁰ Zgodnie z orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości postanowienie uznane za niedozwolone może zostać zastąpione przez normę dyspozytywną lub przepis mający zastosowanie wskutek złożenia w tym zakresie zgodnych oświadczeń stron, jak również przez przepis w znowelizowanym brzmieniu. Nie dotyczy to przepisów o charakterze ogólnym, a zwłaszcza przepisów odwołujących się do zasad słuszności czy ustalonych zwyczajów – por. m.in. wyrok TSUE z 26.03.2019 r., C-70/70, Legalis nr 1889881; wyrok TSUE z 3.10.2019 r., C-260/18, Legalis nr 2230278.

Ocena rozstrzygnięcia

Stanowisko wyrażone w komentowanej uchwale stanowi rozstrzygnięcie toczącej się od pewnego czasu dyskusji dotyczącej skutków uznania za niedozwolone (abuzywne) postanowień tzw. umów kredytów frankowych (umów kredytu denominowanego lub indeksowanego do franka szwajcarskiego), zwłaszcza postanowień stanowiących tzw. klauzule waloryzacyjne. Komentowana uchwała jest o tyle istotna, że poruszane są w niej dwa, rodzące rozbieżności zarówno w judykaturze, jak i doktrynie, kluczowe zagadnienia. Pierwszym z nich jest określenie sankcji wadliwości części czynności prawnej – umowy kredytu, w której zawarte zostało postanowienie sprzeczne z art. 385¹ § 1 k.c. Drugim zaś zagadnieniem jest reżim zwrotu wzajemnych świadczeń stron spełnionych w wykonaniu umowy kredytu, która ostatecznie okazała się nieważna. Sposób rozstrzygnięcia powyższych kwestii wpływa m.in. na sposób liczenia terminu przedawnienia roszczeń restytucyjnych stron oraz dopuszczalność dokonania ich wzajemnego potrącenia.

Przechodząc do analizy pierwszej tezy rozstrzygnięcia Sądu Najwyższego, należy podkreślić wiążący charakter wykładni przepisów prawa unijnego, zwłaszcza art. 6 ust. 1 w zw. z art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG⁵¹, a także art. 385¹ § 1 k.c., który wraz z art. 385²–385⁴ k.c. transponują do systemu prawa polskiego przepisy dyrektywy. Wyjaśniając charakter sankcji z art. 385¹ k.c., należy zauważyć, że w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej konsumentowi pozostawia się możliwość udzielenia świadomej i wolnej zgody na związanie postanowieniem, które okazało się abuzywne. W ten sposób za dopuszczalne uznaje się związanie strony postanowieniem uznanym za niedozwolone poprzez ponowne nadanie mu cechy skuteczności⁵².

Analiza stanowiska Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w zakresie sytuacji prawnej konsumenta będącego kredytobiorcą prowadzi do wniosku, że polski system prawny nie przewiduje takiego typu sankcji wadliwości czynności prawnej, która w pełni odpowiadałaby przyjętym przez Trybunał skutkom prawnym niedozwolonych postanowień umownych⁵³. W nauce polskiego prawa cywilnego tradycyjnie wyróżnia się cztery podstawowe sankcje wadliwości

⁵¹ Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5.04.1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.Urz. UE L 95, s. 29). W art. 6 ust. 1 dyrektywy niedozwolone postanowienia umowne określane są jako „nieuczciwe warunki w umowach zawieranych z konsumentami”.

⁵² Por. wyrok SN z 13.12.2018 r. (V CSK 559/17), „Monitor Prawa Bankowego” 2019/10, s. 24; wyrok SN z 27.11.2019 r. (II CSK 483/18), OSP 2021/2, poz. 7; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 8.11.2012 r. (VI ACa 480/12), Legalis nr 741017; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 17.11.2011 r. (VI ACa 637/11), Legalis nr 532583; postanowienie Sądu Apelacyjnego w Białymostku z 30.08.2018 r. (I ACa 316/18), Legalis nr 1830525.

⁵³ Podobnie J. Pisuliński, *Rozdział II. Sankcja zamieszczenia w umowie niedozwolonego postanowienia w świetle dyrektywy 93/13/ EWG i orzecznictwa TSUE* (w:) *Życie umowy konsumenckiej po uznaniu jej postanowienia za nieuczciwe na tle orzecznictwa TSUE*, red. M. Romanowski, Warszawa 2017, Legalis/el., § 3.

czynności prawnych: nieważność bezwzględna, nieważność względna, bezskuteczność zawieszoną oraz bezskuteczność względna⁵⁴. Sankcje nieważności względnej oraz bezskuteczności względnej zakładają ważność czynności prawnej od początku (*ab initio*), w drodze właściwych oświadczeń bądź orzeczeń sądowych możliwe jest zaś uchylenie ich ważności bądź skuteczności wobec wierzyciela z mocą wsteczną⁵⁵. Zastosowanie tych sankcji wiązałoby się zatem z koniecznością przyjęcia założenia o ważności niedozwolonych postanowień umownych, co pozostaje w sprzeczności z treścią art. 385¹ § 1 k.c. Stąd też do rozważenia pozostaje jedynie sankcja bezskuteczności zawieszonej oraz sankcja bezwzględnej nieważności.

Z perspektywy polskiego prawa cywilnego rozwiązanie przyjęte przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej jest konstrukcyjnie najbliższe sankcji bezskuteczności zawieszonej⁵⁶. Trybunał Sprawiedliwości w drodze wykładni przepisów prawa wspólnotowego nadał konsumentowi szczególny status, co przejawia się w dwóch aspektach. Po pierwsze, pozostawiono mu możliwość wpłynięcia na ważność umowy kredytu (a co najmniej jej części – konkretnego postanowienia umownego) poprzez złożenie oświadczenia woli o odpowiedniej treści i w odpowiednim czasie. Po drugie, to na sąd – jako organ rozpoznający sprawę, wbrew procesowej zasadzie kontrydiktoryjności – nałożono obowiązki informacyjne względem jednej ze stron postępowania w zakresie skutków nieważności niedozwolonego postanowienia umownego, również w kontekście dalszego obowiązywania całej umowy. Taki obowiązek informacyjny sądu służyć ma przywróceniu równowagi stron, naruszonej potencjalnym ryzykiem obciążenia konsumenta, szczególnie niekorzystnymi dla niego konsekwencjami prawnymi nieważności. Takim negatywnym skutkiem byłaby konieczność natychmiastowego zwrotu tego, co bank dotychczas świadczył na rzecz konsumenta, co niejednokrotnie przekraczałoby realne możliwości finansowe kredytobiorców.

Charakterystycznym elementem sytuacji prawnej konsumenta jest to, że w okresie tzw. zawieszenia może on:

⁵⁴ M. Gutowski, Z. Radwański (w:) *System prawa prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Z. Radwański, Warszawa 2019, s. 543; M. Rzewuska (w:) *Prawo cywilne*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2021, s. 73–74.

⁵⁵ M. Rzewuska, *Prawo cywilne...*, s. 73–74; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2020, s. 423–424.

⁵⁶ Podobnie m.in. K. Zagrobelny (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, Legalis/el., komentarz do art. 385¹ k.c., nb 11–12; P. Mikłaszewicz (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2021, komentarz do art. 385¹ k.c., pkt 64–66; W. Popiołek (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 1–449*¹⁰, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020, t. 1, komentarz do art. 385¹ k.c., pkt 1. W zakresie poglądu dotyczącego asymetryczności sankcji z art. 385¹ § 1 k.c. oraz jej specyficznego charakteru, właściwego dla prawa konsumenckiego, zob. J. Pisuliński, *Rozdział II...* § 3. Zob. również m.in. M. Bławat, K. Pasko, *O zakresie zachowania mocy wiążącej umowy po eliminacji klauzul abuzywnych*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2016/3, s. 8–12; A. Wojciechowska, *Bezskuteczność a nieważność niedozwolonych postanowień umownych w umowach ubezpieczenia*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2018/3, s. 42–48.

- 1) wyrazić zgodę na dalsze związanie niedozwolonym postanowieniem;
- 2) odmówić zgody na takie związanie,
- 3) nie wypowiedzieć się w ogóle, co przy wyznaczeniu mu w tym celu rozsądnego terminu oznaczać może brak zgody w ogóle bądź przekazanie kompetencji do podjęcia decyzji organowi sądowemu w zakresie chociażby zastosowania regulacji zastępczej⁵⁷.

Ewentualne wątpliwości, w świetle wykładni Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, budzić może to, jak należy interpretować zwrot „rozsądny termin”. Nie ulega wątpliwości, że długość terminu determinowana będzie konkretnymi okolicznościami sprawy, przy czym konsument powinien udzielić odpowiedzi bez uzasadnionej zwłoki. Wzgląd na konieczność sprawnej regulacji stosunków prawnych funkcjonujących w obrocie wymaga jednak maksymalnego skrócenia tego czasu, licząc od dnia, w którym konsument został należycie poinformowany o skutkach abuzywności. W razie braku zgody konsumenta stan zawieszenia ustaje, a postanowienie staje się bezwzględnie nieważne od początku. Niedozwolone postanowienie nie wywołuje wówczas skutków prawnych *ab initio* i *ex lege*.

Mając na uwadze poczynione wyżej uwagi, uznać należy, że przyjęcie sankcji bezwzględnej nieważności niedozwolonego postanowienia, w tym konwalidacji nieważnej czynności prawnej⁵⁸, byłoby niewłaściwe. Przeciwno przyjęciu sankcji bezwzględnej nieważności przemawia również to, że w jej przypadku nie występuje tzw. stan zawieszenia, w którym konsument mógłby wyrazić swoją wolę co do dalszego związania niedozwolonym postanowieniem. Przyjęcie sankcji bezwzględnej nieważności skutkowałoby obciążeniem konsumenta wszystkimi negatywnymi konsekwencjami wadliwości czynności prawnej już od momentu jej dokonania (*ab initio*; nieważność powstaje *ex lege*). Oprócz tego przedsiębiorca mógłby żądać od konsumenta zwrotu udostępnionego kredytu bez oczekiwania na stanowisko konsumenta co do skorzystania z ochrony udzielonej mu przez przepisy o kontroli postanowień umownych⁵⁹. Dodatkowo decyzja co do związania postanowieniem niedozwolonym pozostawiona została jedynie jednej stronie

⁵⁷ *Prawo cywilne – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Z. Radwański, Warszawa 2019, s. 366–369; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2020, s. 430–431; Z. Kuniewicz, S. Czepita, *Aspekty wadliwości czynności prawnych spółki kapitałowej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2002/3, s. 11–12.

⁵⁸ W doktrynie sporna jest kwestia dopuszczalności tzw. konwalidacji (uzdrowienia) nieważnej czynności prawnej, która ma powodować, że czynność prawna, wskutek pewnych późniejszych zdarzeń prawnych, stanie się ważna z mocą wsteczną. Zob. szerzej M. Gutowski, *Nieważność czynności prawnej*, Warszawa 2017, s. 407; *Prawo cywilne...*, red. Z. Radwański, A. Olejniczak, s. 366; J. Peussner-Zamorska, *Nieważność czynności prawnej*, Warszawa 1983, s. 166; A. Szpunar, *O konwalidacji wadliwych czynności prawnych*, „Państwo i Prawo” 2002/7, s. 8–10; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, s. 425.

⁵⁹ *Prawo cywilne...*, red. Z. Radwański, A. , s. 365–366; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, s. 425–427.

czynności prawnej – konsumentowi. Przedsiębiorca pozbawiony jest przy tym możliwości powołania się na niedozwolony charakter postanowienia umownego. Natomiast na nieważność bezwzględną może zaś powołać się każdy, kto ma w tym interes. Należy również zauważyć, że w okresie zawieszenia żadna ze stron nie ma możliwości uwolnienia się od zawartej umowy, powołując się na jej nieważność, aż do momentu zakończenia stanu zawieszenia⁶⁰.

W tych warunkach sankcja polegająca na niezwiązaniu konsumenta postanowieniem uznanym za niedozwolone jest najbliższą konstrukcyjnie sankcji bezskuteczności zawieszonyj. Stanowi ona tym samym skuteczny środek realizacji wiążącej wykładni Trybunału Sprawiedliwości, która ma na celu zapewnienie konsumentowi maksymalnej ochrony w relacjach z przedsiębiorcą.

Jeśli chodzi o drugą tezę komentowanej uchwały, stronom umowy kredytu, która ostatecznie okazała się nieważna, przysługują niezależne od siebie roszczenia restytucyjne o zwrot nienależnego świadczenia w rozumieniu art. 410 § 2 k.c. W tym przypadku nienależność świadczenia, stanowiąca postać bezpodstawnego wzbogacenia (art. 410–413 k.c.), wynika z faktu, że strony spełniły określone świadczenia na podstawie czynności prawnej zobowiązującej do tych świadczeń, która to czynność prawna okazała się trwale bezskuteczna (nieważna)⁶¹. Źródłem zobowiązania restytucyjnego jest spełnienie świadczenia nienależnego. Żaden przepis ustawy nie umożliwia także sądowi samodzielnie dokonania kompensacji wzajemnych roszczeń stron (potrącenie z urzędu)⁶². Dokonanie kompensacji umożliwia jedynie zastosowanie instytucji potrącenia, która do swej skuteczności wymaga jednostronnego oświadczenia woli którejkolwiek ze stron⁶³. Strony mają także możliwość skorzystania z prawa zatrzymania w przypadkach określonych w art. 496 k.c. w zw. z art. 497 k.c. Za kompensacją roszczeń z urzędu nie przemawia treść art. 411 pkt 2 k.c., wykluczającego żądanie zwrotu świadczenia czyniącego zadość zasadom współzycia społecznego⁶⁴. Za obowiązującą w systemie prawa polskiego należy zatem uznać tzw. teorię dwóch kondykcji, która stanowi dodatkowo wyraz poszanowania autonomii woli stron⁶⁵.

Zgodzić należy się także z ostatnim wnioskiem Sądu Najwyższego, że przyjęcie sankcji zbliżonej do sankcji bezskuteczności zawieszonyj implikuje wymagalność roszczeń restytucyjnych w momencie, w którym ostatecznie ustal stan zawieszenia, na co wskazuje art. 455 k.c.⁶⁶ Skutkiem powyższego jest to, że w okresie zawieszenia czynność prawna wiąże strony aż do momentu, w którym

⁶⁰ M. Rzewuska (w:) *Prawo cywilne...*, s. 74.

⁶¹ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2020, s. 315. Por. także uchwała SN z 16.02.2021 r. (III CZP 11/20), OSNC 2021/6, poz. 40.

⁶² Por. wyrok SN z 11.12.2019 r. (V CSK 382/18), OSNC – Zb. dodatkowy 2021/B, poz. 20; postanowienie SN z 6.07.2021 r. (III CZP 41/20), „Monitor Prawniczy” 2021/15, s. 775.

⁶³ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania...*, s. 388.

⁶⁴ Zob. cytowana uchwała SN z 16.02.2021 r. (III CZP 11/20), OSNC 2021/6, poz. 40, s. 7.

⁶⁵ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania...*, s. 133.

⁶⁶ Wyrok SN z 28.08.2013 r. (V CSK 362/12), Legalis nr 846782.

nastąpi zgoda konsumenta na związanie postanowieniem uznanym za niedozwolone (względnie nie wyrazi takiej zgody bądź upłynie rozsądny termin na złożenie oświadczenia). Termin przedawnienia roszczeń może rozpocząć bieg dopiero od chwili, gdy kredytobiorca złoży w sposób świadomy i wolny oświadczenie w tym zakresie bądź upłynie mu rozsądny termin do jego złożenia⁶⁷.

P.Z.

2.3. Udzielenie przez zależną spółkę z o.o. poręczenia na wekslu wystawionym przez członka zarządu spółki dominującej

Uchwała Sądu Najwyższego z 24.01.2020 r. (III CZP 52/19)⁶⁸

Udzielenie przez zależną spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością poręczenia na wekslu wystawionym przez członka zarządu dominującej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością wymaga zgody zgromadzenia wspólników spółki dominującej (art. 15 § 2 k.s.h.⁶⁹).

Komentowana uchwała Sądu Najwyższego została podjęta na skutek pytania prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w Warszawie „czy zawarcie przez spółkę zależną umowy wymienionej w art. 15 § 1 k.s.h. jako poręczenia wekslowego na rzecz członka zarządu spółki dominującej wymaga zgody zgromadzenia wspólników spółki dominującej?”⁷⁰. Udzielając odpowiedzi na tak postawione pytanie, Sąd Najwyższy rozważył dwie kwestie. Po pierwsze, ocenił, czy „inną podobną umową” z art. 15 § 1 k.s.h. jest również poręczenie wekslowe. Po drugie, dokonał wykładni art. 15 § 2 k.s.h. w kontekście wymogu uzyskania zgody organu właścicielskiego spółki dominującej na zawarcie przez spółkę od niej zależną umowy nie tylko „z” członkiem jej zarządu, ale także „na jego rzecz”. Komentowana uchwała Sądu Najwyższego będzie zatem miała duże znaczenie nie tylko dla nauki prawa, ale przede wszystkim dla praktyki funkcjonujących w obrocie gospodarczym spółek kapitałowych.

Stan faktyczny

Analizowane rozstrzygnięcie powstało na tle nieskomplikowanego stanu faktycznego. Powodowa spółka z ograniczoną odpowiedzialnością wystąpiła do

⁶⁷ Zob. cytowana uchwała SN z 16.02.2021 r. (III CZP 11/20); wyrok SN z 25.04.1995 r. (I CRN 48/95), OSNC 1995/10, poz. 147; z 7.11.1997 r. (II CKN 431/97), OSNC 1998/6, poz. 94; wyrok SN z 11.12.2019 r. (V CSK 382/18), OSNC – Zb. dodatkowy 2021/B, poz. 20.

⁶⁸ Uchwała SN z 24.01.2020 r. (III CZP 52/19), OSNC 2020/10, poz. 85.

⁶⁹ Ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 1526 ze zm.), dalej k.s.h.

⁷⁰ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 18.12.2018 r. (VII AGa 1025/18), niepubl.

sądu o ustalenie nieważności poręczenia wekslowego udzielonego przez tę spółkę na wekslu własnym *in blanco*. Pozwaną w sprawie była instytucja udzielająca pożyczki zabezpieczonej wekslem, na którym widniało poręczenie powodowej spółki. Weksel wystawiły dwie osoby, z których jedna pełniła funkcję prezesa zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, będącej w dacie zawarcia umowy poręczenia wekslowego spółką dominującą względem powodowej spółki. Właśnie ta okoliczność, a więc istnienie stosunku dominacji i zależności między obiema spółkami, stanowiła podstawę powództwa. Zdaniem powodowej spółki w sytuacji zawarcia przez spółkę zależną umowy poręczenia wekslowego na rzecz prezesa zarządu spółki dominującej dla ważności udzielonego poręczenia wekslowego – zgodnie z treścią art. 15 § 2 k.s.h. – wymagane było uzyskanie zgody zgromadzenia wspólników spółki dominującej. Z uwagi na brak takiej zgody w opisywanym przypadku umowa poręczenia wekslowego była nieważna na podstawie art. 17 § 1 w zw. z art. 15 § 2 k.s.h.

Ze stanowiskiem powodowej spółki nie zgodził się sąd pierwszej instancji, który oddalił powództwo w całości. W ocenie tego sądu przedstawiony w pozwie stan faktyczny nie odpowiada hipotezie normy wyrażonej w art. 15 § 2 k.s.h. Przepis ten odnosi się jedynie do tych umów wymienionych w art. 15 § 1 k.s.h., które spółka zależna zawiera z piastunem organu spółki dominującej. Tylko w tym przypadku dla ważności takiej czynności wymagana jest zgoda organu właścicielskiego spółki dominującej. Poza jego zakresem zastosowania pozostają zaś te umowy, które zawierane są na rzecz członka zarządu, prokurenta lub likwidatora spółki dominującej. Zdaniem sądu pierwszej instancji poręczenie wekslowe udzielone przez spółkę zależną na rzecz prezesa zarządu spółki dominującej było ważne i skuteczne. Rozpoznając apelację powodowej spółki od wyroku sądu pierwszej instancji, Sąd Apelacyjny w Warszawie powziął istotne wątpliwości interpretacyjne w odniesieniu do wykładni art. 15 § 1 i 2 w zw. z art. 17 § 1 i 2 k.s.h, które stały się podstawą pytania prawnego skierowanego do Sądu Najwyższego.

Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego

Sąd Najwyższy zauważył na wstępie swoich rozważań, że uwaga doktryny i judykatury skupiała się dotychczas głównie na wykładni art. 15 § 1 k.s.h. Szczególną uwagę poświęcono w tym przepisie pojęciu „inna podobna umowa”, które to pojęcie wyznacza zakres przedmiotowy obowiązku uzyskania zgody zgromadzenia wspólników/walnego zgromadzenia spółki na zawarcie przez tę spółkę umowy z jej funkcjonariuszem.

Zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego istotą regulacji art. 15 k.s.h. jest zapewnienie spółce odpowiedniej ochrony przed ewentualnymi nadużyciami ze strony członków jej organów, a także prokurentów lub likwidatorów. Osoby te mogłyby wykorzystać swoją uprzywilejowaną pozycję w spółce i przypisane im z tego tytułu kompetencje do realizacji własnych interesów, kosztem samej

spółki, jej wspólników oraz wierzycieli. Z tego względu stworzono mechanizm kontroli czynności dokonywanych przez spółkę z jej funkcjonariuszem bądź funkcjonariuszem spółki dominującej, przewidziany w art. 15 k.s.h. Polega on na udzielaniu przez organ właścicielski spółki zgody na dokonanie takiej czynności, powinien więc znaleźć zastosowanie do wszystkich umów, których skutkiem ma być osiągnięcie korzyści przez funkcjonariusza spółki. Zdaniem Sądu Najwyższego „inna podobna umowa”, o której mowa w art. 15 § 1 k.s.h., to zatem każda umowa zawarta z członkiem zarządu (rady nadzorczej, komisji rewizyjnej, likwidatorem, prokurentem), która prowadzi do przesunięcia z majątku spółki lub przyjęcia przez spółkę odpowiedzialności z korzyścią dla funkcjonariusza spółki. Z tego względu, choć w art. 15 § 1 k.s.h. mowa jest o ogólnie określonej umowie poręczenia, to z uwagi na tożsamość funkcji należy przez to rozumieć również udzielenie przez spółkę kapitałową poręczenia wekslowego. W ocenie Sądu Najwyższego przy wykładni art. 15 § 1 k.s.h. zasadnicze znaczenie należy przyznać regułom wykładni funkcjonalnej.

Podobnie jak w przypadku art. 15 § 1 k.s.h., tak również w odniesieniu do art. 15 § 2 k.s.h. Sąd Najwyższy przyznał pierwszeństwo regułom wykładni funkcjonalnej przed regułami wykładni językowej. Zdaniem Sądu Najwyższego idea ochrony interesu spółki kapitałowej jest jednakowa dla wszystkich umów zawieranych przez funkcjonariusza tej spółki z samą spółką bądź jej spółką zależną. Świadczy o tym m.in. wyraźne odwołanie w art. 15 § 2 k.s.h. do umów wymienionych w § 1. Choć art. 15 § 2 k.s.h. – na co jednoznacznie wskazuje treść tego przepisu – dotyczy umów zawieranych przez spółkę zależną z członkiem zarządu, prokurentem lub likwidatorem spółki względem niej dominującej, to obowiązek uzyskania zgody właściwego organu właścicielskiego spółki dominującej aktualizuje się także w przypadku, gdy spółka od niej zależna zawiera umowę wymienioną w § 1 na rzecz jej funkcjonariusza. Jak zauważył Sąd Najwyższy w uzasadnieniu komentowanej uchwały, „(...) osobom zarządzającym i reprezentującym spółkę dominującą łatwiej wywierać presję na spółkę zależną w celu doprowadzenia do zawarcia przez nią umowy”. Uwzględnienie w tym zakresie wyłącznie dyrektyw wykładni językowej mogłoby z kolei doprowadzić do ukształtowania się niekorzystnej z perspektywy interesu spółki praktyki obejścia regulacji ochronnej z art. 15 k.s.h.

W konsekwencji Sąd Najwyższy uznał, że opisywany stan faktyczny mieści się w hipotezie art. 15 § 2 k.s.h., co znalazło wyraz w przytoczonej na wstępie tezie uchwały.

Ocena rozstrzygnięcia

Przechodząc do oceny analizowanej uchwały Sądu Najwyższego, należy przede wszystkim zauważyć, że po raz pierwszy przedmiotem swoich rozważań Sąd uczynił przepis art. 15 § 2 k.s.h. Jak wspomniano wyżej, dotychczas przedmiotem zainteresowania doktryny i judykatury był przede wszystkim

przepis § 1 tego artykułu. W szczególności analizie poddawano pojęcie „inna podobna umowa”, do której ważnego zawarcia wymagana byłaby zgoda właściwego organu właścicielskiego spółki kapitałowej⁷¹. Tym razem Sąd Najwyższy postawiony został przede wszystkim przed koniecznością zbadania, czy w zakresie przedmiotowym art. 15 § 2 k.s.h. mieszczą się wyłącznie umowy zawarte przez spółkę zależną z członkiem zarządu, prokurentem lub likwidatorem spółki dominującej, czy również umowy zawarte na rzecz wspomnianego piastuna organu, prokurenta lub likwidatora.

Komentowana uchwała Sądu Najwyższego zasługuje na aprobatę. Słusznie Sąd rozstrzygnął, że umowa poręczenia wekslowego należy do kategorii umów, których ważne zawarcie przez spółkę z członkiem jej organu, prokurentem lub likwidatorem uzależnione jest od uzyskania zgody zgromadzenia wspólników bądź walnego zgromadzenia tej spółki, a więc umów, o których mowa w art. 15 § 1 k.s.h. W tym zakresie uchwała Sądu Najwyższego wpisuje się w dotychczasową linię orzeczniczą, zgodnie z którą umowami, o których mowa w art. 15 § 1 k.s.h., są wszelkie umowy, do których istoty należy transfer środków ze spółki do majątku osób wskazanych w art. 15 § 1 k.s.h., na ich rzecz, albo udzielanie im zabezpieczeń, czyli umowy, które wywierają – przynajmniej pośrednio – jednostronnie korzystne skutki prawne dla tych osób, będących ich rzeczywistymi beneficjentami⁷². Choć ostatecznie Sąd Najwyższy uznał, że umowa poręczenia wekslowego nie należy do kategorii „innych podobnych umów”, lecz mieści się w zakresie „ogólnej” umowy poręczenia z art. 15 § 1 k.s.h., to ocenę tę oparł na regułach wykładni funkcjonalnej, z których wynika, że powyższy przepis odnosi się do wszystkich rodzajów poręczenia (tak cywilnego, jak i wekslowego), gdyż ich funkcja jest tożsama. Jednakże nawet w przypadku oceny odmiennej, zgodnie z którą umowa poręczenia wymieniona w art. 15 § 1 k.s.h. oznacza wyłącznie umowę uregulowaną w art. 876–887 k.c., odpowiedź Sądu Najwyższego na pytanie prawne zadane przez Sąd Apelacyjny w Warszawie byłaby taka sama. Umowa poręczenia wekslowego zostałaby w takiej sytuacji niewątpliwie zaliczona do kategorii „innych podobnych umów”, ponieważ – jak zauważył Sąd Najwyższy – hipotezą normy z art. 15 § 1 k.s.h. objęte są wszystkie umowy, których skutkiem byłoby osiągnięcie przez funkcjonariusza spółki nie-

⁷¹ Por. D. Kupryjańczyk, *Art. 15. Umowa z członkiem władz (w:) Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. Z. Jara, Warszawa 2020, Legalis/el. (dostęp: 20.01.2022 r.); M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2018, komentarz do art. 15, LEX/el.; A. Szajkowski, M. Tarska, *Art. 15. Umowa z członkiem władz (w:) Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, Warszawa 2012, t. 1, Legalis/el. Tak również wyrok SN z 7.02.2019 r. (II CSK 8/18), LEX nr 261797; wyrok SN z 13.12.2018 r. (V CSK 598/17), Legalis nr 1875440; wyrok SN z 7.03.2017 r. (II CSK 349/16), Legalis nr 1625039; wyrok SN z 25.03.2015 r. (II CSK 818/14), Legalis nr 1242103; uchwała SN z 22.10.2010 r. (III CZP 69/10), Legalis nr 254080; wyrok SN z 5.02.2009 r. (I CSK 297/08), Legalis nr 158183.

⁷² Tak wyrok SN z 13.12.2018 r. (V CSK 598/17), Legalis nr 1875440; wyrok SN z 7.03.2017 r. (II CSK 349/16), Legalis nr 1625039; uchwała SN z 22.10.2010 r. (III CZP 69/10), Legalis nr 254080; wyrok SN z 5.02.2009 r. (I CSK 297/08), Legalis nr 158183.

uzasadnionej korzyści kosztem tej spółki, a więc z naruszeniem jej interesu, co uzasadnia skorzystanie przez spółkę z przewidzianego w tym przepisie mechanizmu kontroli w postaci wyrażenia zgody na zawarcie takiej umowy. O takim sposobie interpretacji pojęcia „inna podobna umowa” decydują funkcjonalne reguły wykładni, które nakazują poszukiwanie wspólnego celu, którego realizacji służą umowy wprost wskazane w art. 15 § 1 k.s.h. (umowa kredytu, pożyczki i poręczenia). W tym przypadku chodzi zaś o możliwość takiego ukształtowania ich treści, że funkcjonariusz spółki uzyska nieuzasadnioną korzyść kosztem spółki⁷³.

Argumentu odwołującego się do funkcjonalnych reguł wykładni użył także Sąd Najwyższy przy ocenie zasadniczej kwestii stanowiącej przedmiot pytania prawnego. Rozstrzygając, czy przewidziany w art. 15 § 2 k.s.h. obowiązek uzyskania zgody zgromadzenia wspólników spółki dominującej dotyczy wyłącznie przypadku zawarcia przez spółkę zależną z właściwym funkcjonariuszem spółki dominującej jednej z umów wymienionych w § 1 tego artykułu, czy również przypadku, gdy taka umowa zawierana jest na rzecz tego funkcjonariusza, uznał, że właściwe jest to drugie stanowisko. Oparcie się w omawianej sytuacji wyłącznie na językowym brzmieniu art. 15 § 2 k.s.h. doprowadziłoby do nieuzasadnionego z punktu widzenia interesów spółki pozbawienia jej kontroli nad czynnościami dokonywanymi przez jej spółkę zależną na rzecz jej funkcjonariuszy wskazanych w tym przepisie. W art. 15 § 2 k.s.h. mowa jedynie o umowach zawartych przez spółkę zależną z funkcjonariuszem spółki dominującej, gdy jednocześnie w § 1 tego artykułu obowiązkowi uzyskania zgody organu właścicielskiego spółki poddano zarówno umowy zawarte przez spółkę z członkami jej organów, prokurentami lub likwidatorami, jak również umowy zawarte na rzecz tych podmiotów. Takie zróżnicowanie sytuacji prawnej spółek pozostających w stosunku dominacji i zależności jest nie do pogodzenia z funkcją regulacji art. 15 k.s.h. Celem wspomnianych przepisów (tak § 1, jak i § 2) jest ochrona interesów majątkowych spółki kapitałowej, jej wspólników i wierzycieli, a w dalszej konsekwencji także całego jej otoczenia gospodarczego⁷⁴. Wydaje się, że cel ten jest w równym stopniu aktualny dla spółek pozostających w stosunku dominacji i zależności, jak też spółek pozostających poza strukturą holdingową. Ryzyko naruszenia interesów spółki, co słusznie reguluje art. 15 § 1 k.s.h., aktualizuje się zarówno w sytuacji zawarcia umowy z funkcjonariuszem spółki, jak też zawarcia umowy na jego rzecz. Jeśli zatem intencją ustawodawcy było stworzenie mechanizmów przeciwdziałających nadużywaniu kompetencji przez członków organów spółki, jej prokurentów lub likwidatorów, to powinny one

⁷³ Z. Kuniewicz, *Spółki – spółki kapitałowe – zawarcie umowy sprzedaży między spółką kapitałową a jej prokurentem, w której znacznie obniżono cenę sprzedaży. Glosa do uchwały SN z 22.10.2010 r. (III CZP 69/10)*, OSP 2012/11, s. 109.

⁷⁴ M. Tofel, *Art. 15. Umowa z członkiem władz (w:) Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. J. Bierniak, M. Bierniak, G. Nita-Jagielski, Warszawa 2020, Legalis/el.

odnosić się do tożsamego zakresu czynności zarówno w strukturach holdingowych, jak i poza nimi.

Omawiana uchwała, jak wspomniano we wstępie do niniejszego komentarza, będzie miała istotne znaczenie zarówno dla nauki prawa, jak i praktyki jego stosowania. Przemawiają za tym co najmniej dwa względy. Po pierwsze, w uchwale tej Sąd Najwyższy kontynuuje dotychczasową, utrwaloną linię orzecniczą w zakresie wykładni pojęcia „inna podobna umowa” z art. 15 § 1 k.s.h. Po drugie, Sąd Najwyższy po raz pierwszy zajął się wykładnią art. 15 § 2 k.s.h., jednocześnie wyraźnie opowiadając się za decydującym znaczeniem funkcjonalnych reguł interpretacji przy określaniu jego normatywnej treści.

M.W.O.

ABSTRACT

dr Adriana Tomczyk

The author is an adjunct at the Institute of Law Studies of University of Szczecin (Faculty of Law and Administration).

Maria Wysocka-Orlik

The author is an assistant at the Institute of Law Studies of University of Szczecin (Faculty of Law and Administration), legal advisor.

Piotr Zielonka

The author is a PhD student at the Doctoral School of University of Szczecin.

prof. dr hab. Jerzy Pisuliński

The author is the head of the Department of Civil Law of the Jagiellonian University in Krakow.

Review of the case law of the Polish Supreme Court in the area of civil law

The review presents the most significant and recent Supreme Court decisions in the area of civil law, which have considerable practical importance. The review was divided into two parts: the first part contains a brief summary of the most recent Supreme Court decisions, while the second part contains comments on selected rulings. The first judgment concerns the admissibility of a spouse's claim for remuneration for the other spouse's use of joint property over his share of property.

The second ruling relates to the effect of declaring the indexation clause of the loan agreement illegal, and the third judgment resolves the issue of the consent of the parent company's shareholders' meeting to be granted by a subsidiary limited liability company surety by a member of the parent company's management board.

Keywords: *legitim (forced share), limitations of claims, division of joint property, statutory joint property regime, index linking clause, credit agreement, clauses prohibited by law, subsidiary company, promissory note guarantee, parent company*

dr Adriana Tomczyk

ORCID: 0000-0002-2467-980X; e-mail: adriana.tomczyk@usz.edu.pl

Autorka jest adiunktem na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego.

Maria Wysocka-Orlik

ORCID: 0000-0003-0592-6622; e-mail: maria.wysocka@usz.edu.pl

Autorka jest asystentem na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego oraz radcą prawnym.

Piotr Zielonka

ORCID: 0000-0002-6069-4476; e-mail: piotr.zielonka@phd.usz.edu.pl

Autor jest doktorantem Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Szczecińskiego.

prof. dr hab. Jerzy Pisuliński

ORCID: 0000-0001-7529-4726; e-mail: jerzy.pisulinski@uj.edu.pl

Autor jest kierownikiem Katedry Prawa Cywilnego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

BIBLIOGRAFIA ZAŁĄCZNIKOWA

Bławat Magdalena, Pasko Karolina, *O zakresie zachowania mocy wiążącej umowy po eliminacji klauzul abuzywnych*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2016/3

Dąbrowska-Kłosińska Patrycja, *Skutki wyroków prejudycjalnych TS w postępowaniu przed sądami krajowymi w świetle orzecznictwa i Traktatu z Lizbony*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2010/12

- Drozd Edward** (w:) *System prawa cywilnego*, t. 4, *Prawo spadkowe*, red. J.S. Piątowski, Warszawa 1986
- Dybowski Tomasz, Pyrzyńska Agata** (w:) *System prawa prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. K. Osajda, Warszawa 2020
- Gniewek Edward** (w:) *System prawa prywatnego*, t. 3, *Prawo rzeczowe*, red. E. Gniewek, Warszawa 2020
- Górny Kajetan** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 353–626*, red. M. Gutowski, Warszawa 2021, t. 2, Legalis/el.
- Górska Katarzyna** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, Legalis/el.
- Gutowski Maciej**, *Nieważność czynności prawnej*, Warszawa 2017
- Gutowski Maciej, Radwański Zbigniew** (w:) *System prawa prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Z. Radwański, Warszawa 2019
- Haładyz Krzysztof, Tulibacka Magdalena** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2021, Legalis/el.
- Helios Joanna, Jedlecka Wioletta**, *Wykładnia prawa Unii Europejskiej ze stanowiska teorii prawa*, Wrocław 2018
- Jelonek-Jarco Barbara**, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 10.05.2006 r. (III CZP 9/06)*, „Przebieg Sądowy” 2007/7–8
- Jezioro Julian** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, Legalis/el.
- Klein Alfred**, *Elementy stosunku prawnego prawa rzeczowego*, Wrocław 1976
- Kosik Jan** (w:) *System prawa cywilnego*, t. 4, *Prawo spadkowe*, red. J.S. Piątowski, Warszawa 1986
- Książek Paweł** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2021, Legalis/el.
- Kuniewicz Zbigniew**, *Spółki – spółki kapitałowe – zawarcie umowy sprzedaży między spółką kapitałową a jej prokurentem, w której znacznie obniżono cenę sprzedaży. Glosa do uchwały SN z 22.10.2010 r. (III CZP 69/10)*, OSP 2012/11, poz. 109
- Kuniewicz Zbigniew, Czepita Stanisław**, *Aspekty wadliwości czynności prawnych spółki kapitałowej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2002/3
- Kupryjańczyk Daniel** (w:) *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. Z. Jara, Warszawa 2020
- Mikłaszewicz Przemysław** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2021, Legalis/el.

- Morek Rafał** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2021, Legalis/el.
- Naworski Maciej J.**, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 10.05.2006 r. (III CZP 9/06)*, „Monitor Prawniczy” 2007/16
- Nowakowski Zygmunt Konrad**, *Prawo rzeczowe. Zarys wykładu*, Warszawa 1980
- Onyśk Dorota**, *Wpływ wyroków prejudycjalnych Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich na samodzielność jurysdykcyjną sądu polskiego*, „Prokuratura i Prawo” 2010/6
- Peussner-Zamorska Janina**, *Nieważność czynności prawnej*, Warszawa 1983
- Piątowski Józef Stanisław**, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2002
- Pisuliński Jerzy**, *Sankcja zamieszczenia w umowie niedozwolonego postanowienia w świetle dyrektywy 93/13/ EWG i orzecznictwa TSUE (w:) Życie umowy konsumenckiej po uznaniu jej postanowienia za nieuczciwe na tle orzecznictwa TSUE*, red. M. Romanowski, Warszawa 2017
- Podrecka Małgorzata**, *Roszczenia współwłaścicieli o dopuszczenie do współposiadania i wynagrodzenie za nieuprawnione korzystanie z rzeczy wspólnej*, „Rejent” 2011/12
- Popiołek Wojciech** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020, t. 1, Legalis/el.
- Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, A. Olejniczak, Warszawa 2019
- Radwański Zbigniew, Olejniczak Adam**, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2020
- Rodzinkiewicz Mateusz**, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2018
- Rzewuska Natalia** (w:) *Prawo cywilne*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2021
- Safjan Marek** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 450–1088*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2021, t. 2, Legalis/el.
- Skowrońska-Bocian Elżbieta**, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga 4. Spadki*, Warszawa 2011
- Skowrońska-Bocian Elżbieta**, *Odpowiedzialność za długi spadkowe. Komentarz*, Warszawa 2018
- Skowrońska-Bocian Elżbieta, Borysiak Witold** (w:) *System prawa prywatnego*, t. 10, *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2015

- Skowrońska-Bocian Elżbieta, Warciński Michał** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020, t. 1, Legalis/el.
- Sokołowski Krzysztof Piotr**, *Odpowiedzialność uprawnionego do zachowku za legaty damnacyjne i polecenia według art. 998 § 1 k.c.*, „Rejent” 2015/7
- Sokołowski Tomasz** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 627–1088*, red. M. Gutowski, Warszawa 2019, t. 3, Legalis/el.
- Stecki Leopold** (w:) *Kodeks cywilny z komentarzem*, red. J. Winiarz, Warszawa 1989, t. 2
- Szadkowski Karol** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 1–352*, red. M. Gutowski, Warszawa 2021, t. 1, Legalis/el.
- Szajkowski Andrzej, Tarska Monika** (w:) *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. S. Soltysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, Warszawa 2012, Legalis/el., t. 1
- Szpunar Adam**, *O konwalidacji wadliwych czynności prawnych*, „Państwo i Prawo” 2002/7
- Szpunar Adam**, *Uwagi o prawie do zachowku*, „Rejent” 2002/6
- Tofel Marcin** (w:) *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. J. Bieniak, M. Bieniak, G. Nita-Jagielski, Warszawa 2020, Legalis/el.
- Warciński Michał**, *Używanie rzeczy ponad udział we współwłasności*, „Przełęcz Sądowy” 2014/11–12
- Wasilkowski Jan**, *Zarys prawa rzeczowego*, Warszawa 1963
- Witczak Hanna**, *Odpowiedzialność za zachowek*, „Studia Prawnicze KUL” 2007/2–3
- Wojciechowska Aleksandra**, *Bezskuteczność a nieważność niedozwolonych postanowień umownych w umowach ubezpieczenia*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2018/3
- Wolter Aleksander, Ignatowicz Jerzy, Stefaniuk Krzysztof**, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2020
- Zagrobelny Krzysztof** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, Legalis/el.
- Zoll Fryderyk**, *Prawo cywilne w zarysie. Prawo rzeczowe*, Kraków 1947, t. 2, z. 1